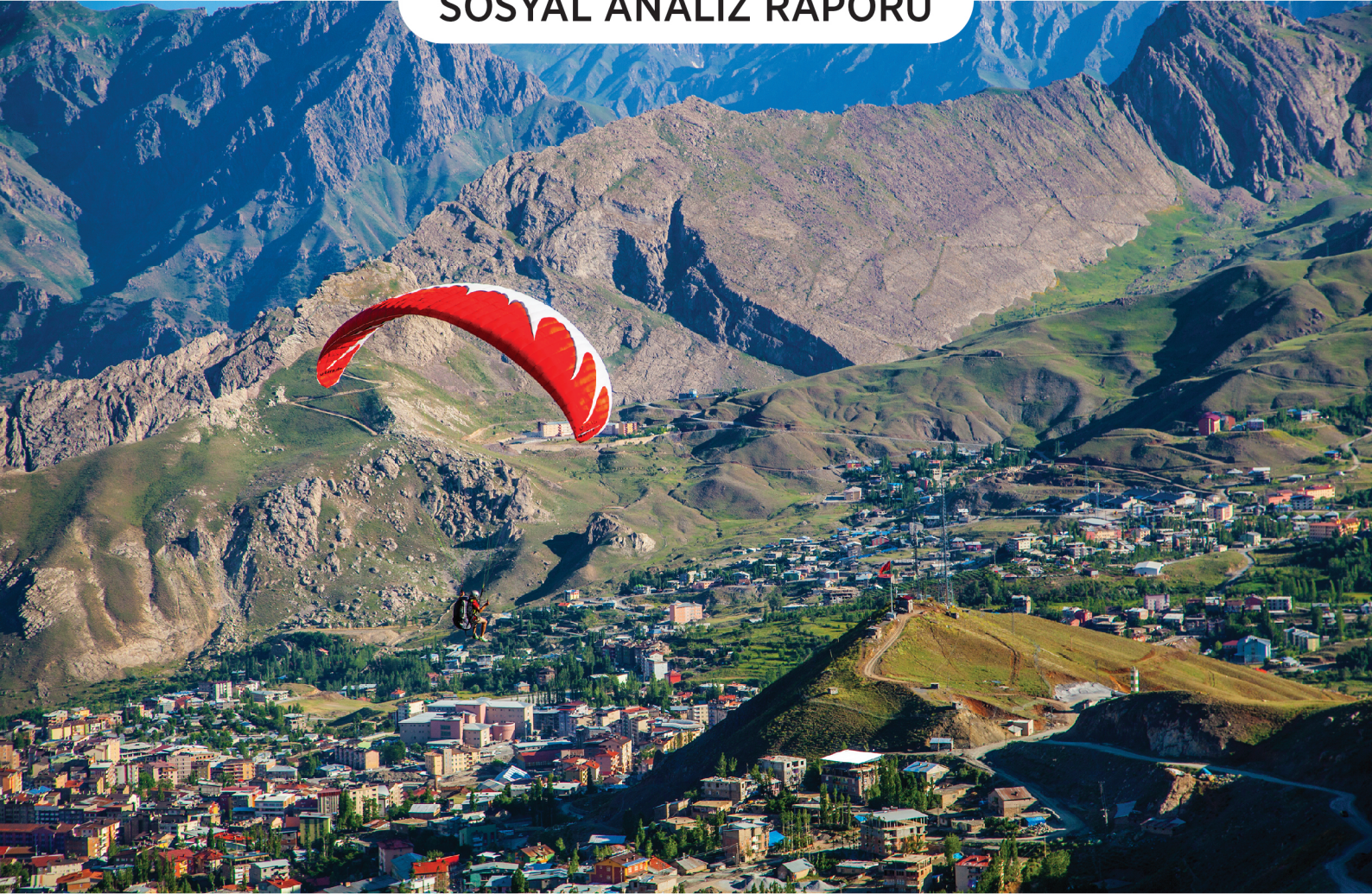

HAKKÂRİ İLİ

SOSYAL ANALİZ RAPORU

DAKA
DOĞU ANADOLU
KALKINMA AJANSI

HAKKÂRİ İLİ
SOSYAL ANALİZ RAPORU

Sosyal Analiz Raporu - HAKKÂRİ

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 12.07.2016

No: HYDO_2016_001

Raporu Hazırlayan:

Hakkâri Yatırım Destek Ofisi

İÇİNDEKİLER

1.	NÜFUS ve DEMOGRAFİ.....	7
1.1.	Mevcut Durum	7
1.2.	Nüfusun Yaşlara Göre Dağılımı ve Yaşlanma	9
1.3.	Toplam Doğurganlık Hızı.....	11
1.4.	Kaba Ölüm Hızı	12
1.5.	Nüfus Projeksiyonları	13
1.6.	Nüfusun Mekânsal Dağılımı.....	14
2.	GÖÇ	15
2.1.	Alınan Göç, Verilen Göç ve Net Göç	15
2.2.	Göç Edenlerin / Göçle Gelenlerin Profili	16
2.3.	Göç Verme/Alma Nedenleri	19
2.4.	Öncelikli Sorunlar	19
2.5.	Çözüm İçin Temel Araçlar ve Fırsatlar	20
2.6.	SONUÇ	21
3.	EĞİTİM.....	22
3.1.	Mevcut Durum ve Eğilimler.....	22
3.2.	Okuryazarlık	24
3.3.	İlk ve Orta Düzey Eğitim Verileri.....	25
3.4.	Yükseköğretim	27
3.5.	Yaygın Eğitim.....	28
3.6.	Öncelikli Sorunlar	29
3.7.	Çözüm İçin Temel Araçlar ve Fırsatlar	29
3.8.	Sonuç.....	30
4.	SAĞLIK	31
4.1.	Mevcut Durum ve Eğilimler.....	31
4.2.	Öncelikli Sorunlar	32
4.3.	Çözüm İçin Temel Araçlar ve Fırsatlar	33
4.4.	Sonuç.....	34
5.	AİLE	35
5.1.	Mevcut Durum ve Eğilimler.....	35
5.2.	Evlilik Oranları.....	37
5.3.	Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü	38
5.4.	Sonuç.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
6.	GÜVENLİK VE ADALET.....	39
6.1.	Mevcut Durum ve Eğilimler.....	40

6.2.	Sonuç.....	41
7.	İSTİHDAM	42
7.1.	Mevcut Durum ve Eğilimler.....	42
7.2.	İşgücü	42
7.3.	İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları	43
7.4.	Sektörlere Göre İstihdam	43
7.5.	İşteki Duruma Göre İstihdam.....	44
7.6.	İşgücüne Katılmama Sebepleri.....	45
7.7.	İşsizlik	46
7.8.	Öncelikli Sorunlar	47
7.9.	Çözüm için Temel Araçlar ve Fırsatlar.....	48
7.10.	Sonuç.....	49
8.	SOSYAL GÜVENLİK	50
8.1.	Mevcut Durum ve Eğilimler.....	50
8.2.	Öncelikli Sorunlar	51
8.3.	Sonuç.....	51
9.	GELİR DAĞILIMI VE FIRSAT EŞİTLİĞİ	52
9.1.	Mevcut Durum ve Eğilimler.....	52
9.2.	Sonuç.....	53
10.	KONUT	55
10.1.	Mevcut Durum ve Eğilimler.....	56
10.2.	Konut Niteliği	57
10.3.	Sonuç.....	58
11.	YOKSULLUK	59
11.1.	Mevcut Durum ve Eğilimler.....	59
11.2.	Yoksulların Profili	60
11.3.	Yoksullukta Öncelikli Sorunlar.....	61
11.4.	Çözüm için Temel Araç ve Fırsatlar	61
11.5.	Sonuç.....	62
12.	SOSYAL YARDIMLAR.....	63
12.1.	Mevcut Durum ve Eğilimler.....	63
12.2.	Öncelikli Sorunlar	64
12.3.	Çözüm Araçları ve Fırsatlar	65
12.4.	Sonuç.....	65
13.	SOSYAL HİZMETLER	66
13.1.	Mevcut Durum ve Eğilimler.....	66

13.2. Öne Çıkan Sorunlar	67
13.3. Sonuç.....	68
14. SİVİL TOPLUM VE SOSYAL HAREKETLER.....	68
14.1. Mevcut Durum ve Eğilimler.....	68
14.2. Öncelikli Sorunlar	70
14.3. Çözüm İçin Temel Araç ve Fırsatlar	71
14.4. Sonuç.....	71

1. NÜFUS ve DEMOGRAFİ

1.1. Mevcut Durum

TRB2 bölgesi illerinden (Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van) biri olan Hakkâri ilinin yüzölçümü 7.095 km² (Harita Genel Komutanlığı)'dır. TÜİK 2015 yılı nüfus verilerine göre kişi başına yaklaşık 39,29 km² arazi, kilometrekare başına 0,02 nüfus düşmektedir. İlin nüfus yoğunluğu ülke ortalamasının altındadır. Nüfus yoğunluğunun düşük olmasının nedenleri arasında dağlık ve yapılaşmaya müsait olmayan coğrafi yapı ve nüfus artış hızının düzensizliği ile göç hızının negatif olması gösterilebilir.

Tablo 1: Hakkâri 2015 Yılı Nüfusu ve Kilometrekare Başına Düşen Kişi Sayısı

2015	İl Toplam	Merkez	Yüksekova	Şemdinli	Çukurca
Nüfus (Kişi)	278.775	79.562	118.147	63.816	17.250
Kadın Nüfus	45,83%	46,54%	48,11%	44,87%	30,50%
Erkek Nüfus	54,17%	53,46%	51,89%	55,13%	69,50%
Yüzölçümü (Km ²)	7.095	2.179	2.547	1.644	725

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Gerek yüzölçümü gerekse nüfus açısından en büyük ilçesi Yüksekova'dır. Yüksekova'dan sonra sırasıyla Hakkâri il merkezi, Şemdinli ve Çukurca gelmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından sağlanan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre ilçe nüfuslarının yıllara göre dağılımı incelendiğinde de ilçe büyüklüğü sıralamasının yıllar itibarıyla aynı şekilde devam ettiği gözlenmektedir.

Tablo 2: Hakkâri Merkez ve İlçe Nüfus Kayıtları (2010-2015)

Yıl	İl Toplamı	Merkez	Yüksekova	Şemdinli	Çukurca
2010	251.302	79.576	108.546	52.159	11.021
2011	272.165	82.423	113.871	61.402	14.469
2012	279.982	81.549	115.966	67.173	15.294
2013	273.041	80.497	116.327	60.616	15.601
2014	276.287	79.335	117.440	63.261	16.251
2015	278.775	79.562	118.147	63.816	17.250

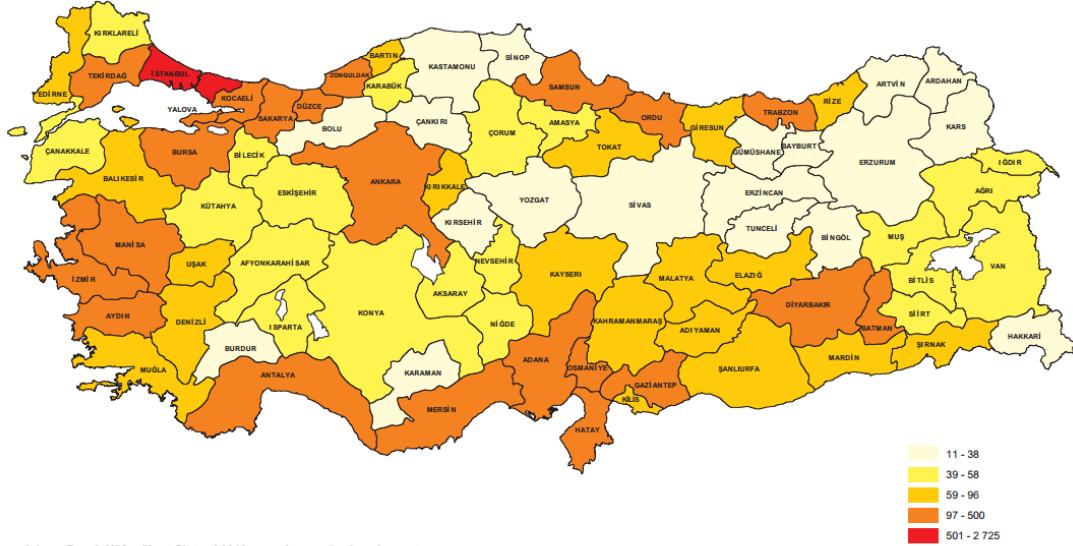
Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 3: Nüfus Yoğunluğu

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Hakkâri	34	36	36	35	38	39	38	38	39
Türkiye	92	93	94	96	97	98	100	101	102

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Şekil 1: Türkiye İller Bazında Nüfus Yoğunluğu (kişi/km²)

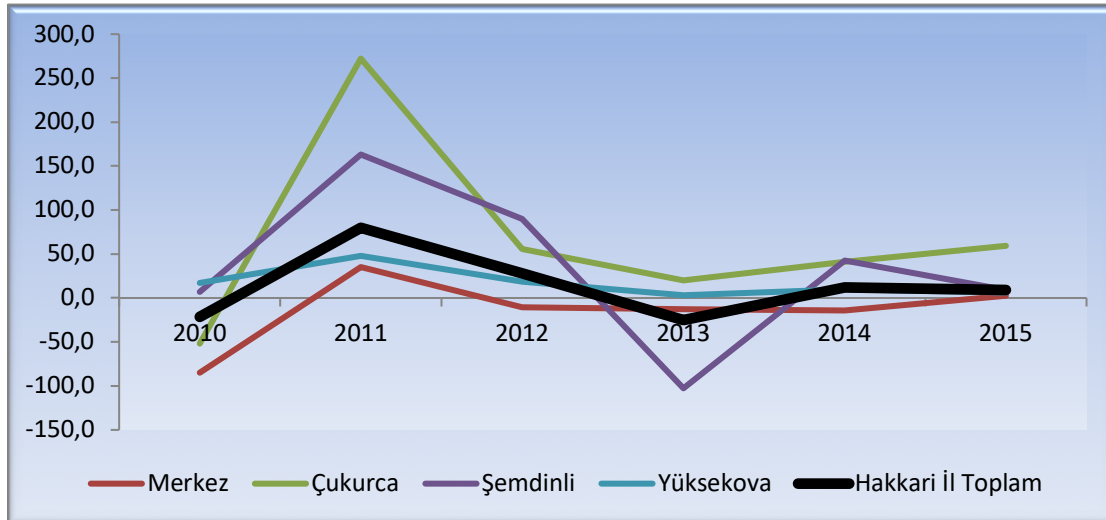
Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2014)

Tablo 4: İlçe Bazında Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)

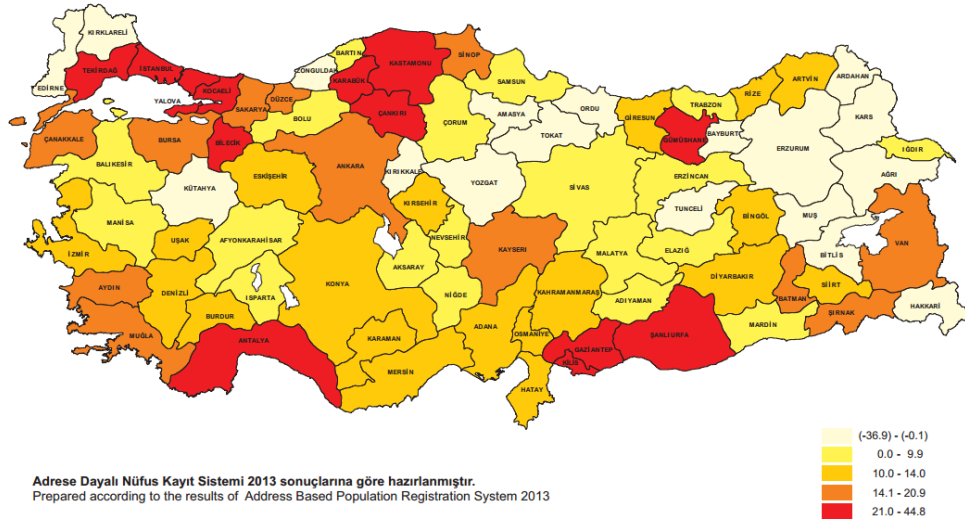
Yıllar	2015	2014	2013	2012	2011	2010
Merkez	2,9	-14,5	-13,0	-10,7	35,2	-84,95
Çukurca	59,7	40,8	19,9	55,5	272,2	-51,89
Şemdinli	8,7	42,7	-102,7	89,8	163,1	6,64
Yüksekova	6,0	9,5	3,1	18,2	47,9	17,08
Hakkâri Toplam	9,0	11,8	-25,1	28,3	79,8	-21,5

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Şekil 2: İlçe Bazında Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)

Şekil 3: İller Bazında Türkiye Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2014)

1.2. Nüfusun Yaşlara Göre Dağılımı ve Yaşlanma

Hakkâri ilinin çocuk ve genç nüfusu ülke ortalamasının üzerinde seyretmektedir. 2015 yılı il nüfusunun (278.775 kişi) % 43,34'ünü 0 – 19 yaş, % 32,22'sini ise 0 – 14 arası çocuk nüfus oluşturmaktadır. Aktif nüfus olarak nitelendirilen 15 – 64 yaş arası nüfus ise % 64,69'unu oluşturmaktadır. Genç ve toplam yaş bağımlılık oranı ülke ortalamasının üzerinde seyrederken yaşlı bağımlılık oranı ülke ortalamasının altında yer almaktadır. 65 yaş üstü nüfus ise sadece % 3,09'luk kesimi oluşturmakta, % 8,25 olan ülke ortalamasının altında seyretmektedir. 65 yaş üstü nüfus sayısının düşük olması, ilde ortalama yaşam süresinin düşük olmasının da bir göstergesidir.

Tablo 5: Yaş Gruplarına Göre 2015 Yılı Nüfusu

	Hakkâri			Türkiye		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
0 - 14	45.902	43.925	89.827	9.824.743	9.309.258	19.134.001
15 - 64	101.479	78.862	180.341	26.843.006	26.268.807	53.111.813
65 +	3.632	4.975	8.607	2.843.442	3.651.797	6.495.239
Toplam	151.013	127.762	278.775	39.511.191	39.229.862	78.741.053

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 6: Cinsiyete Göre Ortanca Yaş

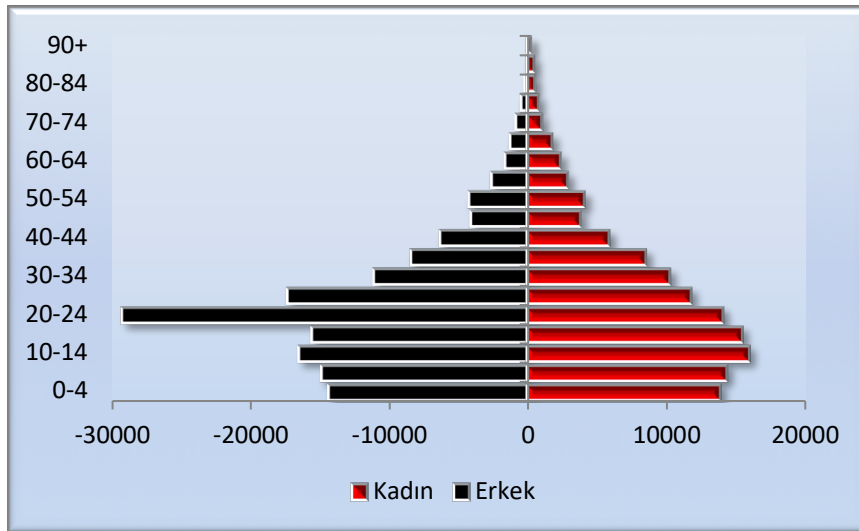
	2010			2011			2012			2013			2014			2015		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Hakkâri	19,4	19,5	19,3	20,8	21,3	19,8	21,2	21,6	20,2	21,4	21,7	20,7	21,7	22,0	21,2	22,1	22,4	21,6
Türkiye	29,2	28,7	29,8	29,7	29,1	30,3	30,1	29,5	30,6	30,4	29,8	31,0	30,7	30,1	31,3	31,0	30,4	31,6

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 7: Yaş Bağımlılık Oranları

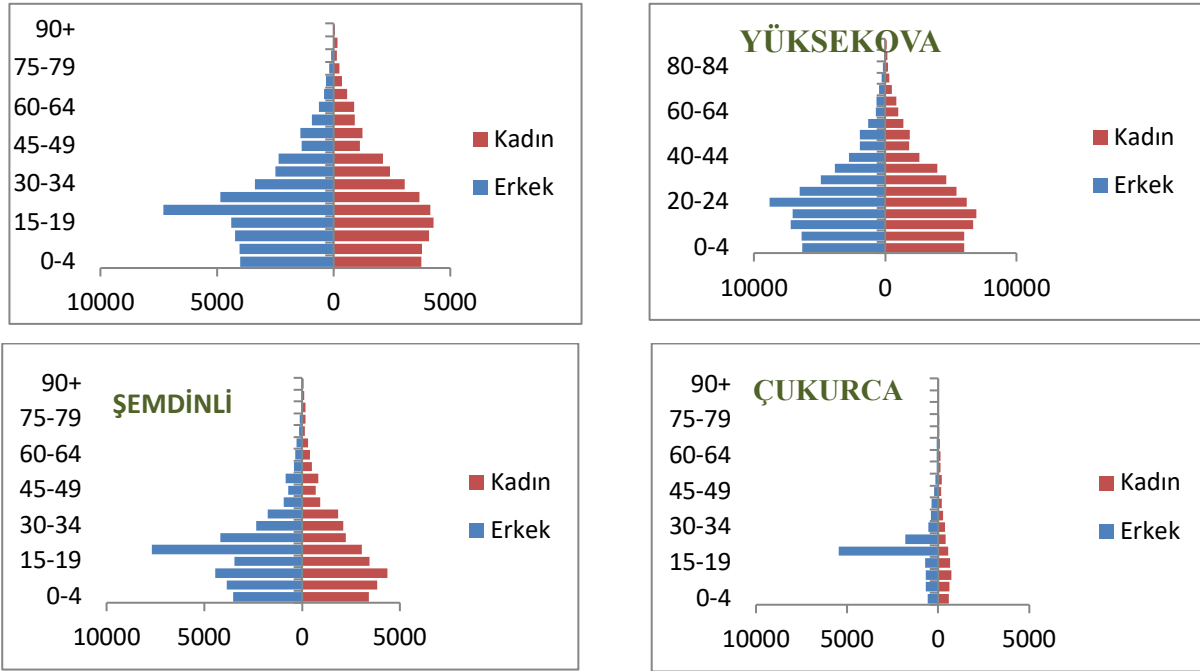
2015 yılı	Hakkâri	Türkiye
Genç bağımlılık oranı (0 - 14 yaş %)	49,81%	36,03%
Yaşlı bağımlılık oranı (65 + yaş %)	4,77%	12,23%
Toplam yaş bağımlılık oranı	54,58%	48,26%

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Şekil 4: Hakkâri 2015 Yılı Nüfus Piramidi

Hakkâri ili 2015 yılı nüfus piramidinde çoğunluğu çocuk ve genç nüfusun oluşturmasının yanı sıra 15 – 64 yaş nüfusunda, özellikle de 20 – 24 yaş arasında yer alan erkek nüfusun görece fazla olması dikkat çekicidir. 75 yaş üstü nüfus aralığında ise kadın nüfusun görece fazla olduğu gözlenmektedir.

Şekil 5: İlçeler Bazında 2015 Yılı Nüfus Piramitleri

İllere ve cinsiyete göre doğuşta beklenen yaşam süreleri TÜİK verilerine göre 2013 – 2014 yılı için Türkiye’de erkekler için 75,3 kadınlar için 80,7 toplamda 78,0 olarak belirlenmiştir. Aynı verilere göre Hakkâri’de erkekler için 75,4 kadınlar için 79,1 toplamda ise 77,3 olarak belirlenmiştir. (Türkiye İstatistik Kurumu)

1.3. Toplam Doğurganlık Hızı

Nüfusun yapısını ve artış hızını belirleyen temel faktörler arasında doğurganlık hızı, ölüm hızı, göç hızı ve yapısı bulunmaktadır. Toplam doğurganlık hızı, bir kadının doğurgan olduğu dönem boyunca (15-49 yaşları arasında) doğurabileceği ortalama çocuk sayısıdır. Hakkâri ili toplam doğurganlık hızı ülke ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Doğumda anne yaşı ilde 20 – 35 yaş arasında yoğunlaşmaktadır.

Tablo 8: Çocuk Sayısına Göre Toplam Doğurganlık Hızı 2010 - 2015

	2015	2014	2013	2012	2011	2010
Hakkâri	2,69	2,99	2,99	2,97	3,13	3,18
Türkiye	2,14	2,18	2,10	2,11	2,05	2,08

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 9: Genel Doğurganlık hızı (‰)

	2015	2014	2013	2012	2011	2010
Hakkâri	88,5	99,5	100,5	99,5	104,6	106,0
Türkiye	72,4	74,2	72,2	73,0	71,5	72,8

Kaynak: : (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 10: Doğumda Ortalama Anne Yaşı

	2015	2014	2013	2012	2011	2010
Hakkâri	28,5	28,3	28,1	28,0	28,1	28,0
Türkiye	28,0	27,9	27,7	27,5	27,3	27,2

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 11: 2009 - 2015 Annenin Yaş Grubuna Göre Doğumlar

	Toplam	<15	15-17	18-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50+	Bilinmeyen
Hakkâri	6 382	1	117	309	1 555	1 730	1 612	740	224	46	11	37
Türkiye	1 325 783	244	17 789	60 893	313 345	412 331	321 302	151 591	34 954	2 465	431	10 438

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 12: 2015 yılı ilçe bazında doğum sayıları

	Merkez	Yüksekova	Çukurca	Şemdinli
Toplam	1.633	2.609	237	1.288
Erkek	831	1.372	127	656
Kız	802	1.237	110	632

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

1.4. Kaba Ölüm Hızı

Yıl içerisinde 1000 nüfus başına yaşanan ölüm olayları kaba ölüm hızını vermektedir. Bu hıza bakıldığında; Hakkâri’de yaşlı nüfus oranının düşük olmasına rağmen, kaba ölüm hızı ülke ortalamasının oldukça altında yer aldığı görülmektedir. Öte yandan 5 yaş altı ölüm oranlarında ilin ülke ortalamasının üzerinde olması çocuk sağlığı konusunda önemle durma ihtiyacının altını çizmektedir.

Tablo 13: Kaba Ölüm Hızı, 2009-2015

	2015	2014	2013	2012	2011	2010
Hakkâri	2,9	2,8	2,8	3,1	3,5	3,5
Türkiye	5,2	5,1	4,9	5,0	5,1	5,0

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 14: Beş Yaş Altı Ölüm Hızı (‰)

	2015	2014	2013	2012	2011	2010
Hakkâri	18,9	21,2	21,0	20,9	24,5	27,1
Türkiye	12,8	13,5	13,4	14,4	14,9	15,5

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 15: İkametgâh Yerine Göre Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Ölümler

		Toplam	0'	1-4'	5-9'	10-14'	15-19'	20-24'	25-29'	30-34'	35-39'	40-44'	45-49'	50-54'	55-59'	60-64'	65-69'	70-74'	75+'	Bilinmeyen
Türkiye	Toplam	405.218	14.164	2.779	1.394	1.520	3.096	3.298	3.328	3.809	4.622	6.680	9.667	16.005	23.093	29.517	37.202	44.663	200.381	0
	Erkek	221.946	7.716	1.482	817	973	2.229	2.486	2.435	2.663	2.990	4.286	6.435	10.980	16.020	19.905	23.563	26.097	90.869	0
	Kadın	183.272	6.448	1.297	577	547	867	812	893	1.146	1.632	2.394	3.232	5.025	7.073	9.612	13.639	18.566	109.512	0
Hakkâri	Toplam	809	81	28	31	15	34	33	47	11	16	26	20	46	31	37	57	68	228	0
	Erkek	432	42	19	13	7	26	27	34	6	8	12	10	28	20	14	27	42	97	0
	Kadın	377	39	9	18	8	8	6	13	5	8	14	10	18	11	23	30	26	131	0

Kaynak: (29.02.2016 itibarı ile) (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 16: Günlük ve Aylık Bebek Ölümleri

	Genel Toplam	Günlük Bebek Ölümleri				Aylık Bebek Ölümleri				
		Toplam	0	1-6	7-29	Toplam	1-4	5-8	9-11	Bilinmeyen
Hakkâri	81	42	11	21	10	39	21	11	7	-
Türkiye	14 164	9 096	1 902	4 270	2 924	5 068	3 242	1 244	582	-

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 17: İlçe ve Cinsiyete Göre Ölümler

	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	405.218	221.946	183.272
Hakkâri İli	809	432	377
Çukurca	32	15	17
Merkez	221	107	114
Şemdinli	172	90	82
Yüksekova	384	220	164

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

1.5. Nüfus Projeksiyonları

Nüfus projeksiyonlarının yapılması kaynakların kullanımının planlanması ve sosyal politikaların belirlenmesi için önem taşımaktadır. TÜİK tarafından tüm iller için 2023 yılına kadar nüfus projeksiyonları yapılmıştır. Nüfus projeksiyonları yapılırken doğurganlık, ölümlülük hızları ve göç verileri temel alınmaktadır. Hakkâri ili için 2017 yılında nüfus 291.245 kişi, 2013 yılında ise 300.793 kişi öngörülmüştür. Ortanca yaş ülkede 34,6 olarak ilde ise 25,9 olarak öngörülmüştür.

Tablo 18: Nüfus Projeksiyonları

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Hakkâri	282.489	284.881	287.108	289.233	291.245	293.165	294.970	296.658	298.193	299.582	300.793
Türkiye	76.481.847	77.323.892	78.151.750	78.965.645	79.766.012	80.551.266	81.321.569	82.076.788	82.816.250	83.540.076	84.247.088

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 19: Cinsiyete Göre Ortanca Yaş Projeksiyonları

	2012			2023		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Hakkâri	21,2	21,6	20,2	24,3	23,7	25,9
Türkiye	30,1	29,5	30,6	34,0	33,3	34,6

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

1.6. Nüfusun Mekânsal Dağılımı

Köy/şehir nüfus oranları incelendiğinde ülke nüfusunun yüzde 7,9’u köylerde, yüzde 92,1’i de şehirlerde yaşamaktadır. Hakkâri ili kırsal kentsel nüfus yapısına bakıldığında ise % 45,2’lik bölümünün köylerde, geriye kalan % 54,8’ünün il ve ilçe merkezlerinde yaşadığı gözlemlenmektedir. Özellikle Şemdinli ilçesinde kırsal nüfusun, Merkez ilçede ise şehir nüfusunun fazla olması dikkat çekicidir.

Tablo 20: Hakkâri-Türkiye Köy-Şehir Nüfus Dağılımı

Yerleşim Yeri	Hakkâri(Merkez)	Yüksekova	Çukurca	Şemdinli	İl Toplam	Türkiye
Köy	21.601	47.650	7.772	48.962	125.985	6.217.919
Şehir	57.961	70.497	9.478	14.854	152.790	72.523.134
Toplam	79.562	118.147	17.250	63.816	278.775	78.741.053
Köy	27,15%	40,33%	45,06%	76,72%	45,20%	7,90%
Şehir	72,85%	59,67%	54,94%	23,28%	54,88%	92,10%

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

2. GÖÇ

Hakkâri coğrafi konumu ve sosyo ekonomik yapısı itibarıyla göç veren bir ildir. Net göç hızı negatiftir. 2016 yılı içerisinde yaşanan terör olayları sonucu çoğunluğu Van iline olmak üzere yüksek oranda göç veren ilin nüfus verileri kısa vadede daha da artacaktır. Göç eden nüfusun bir kısmının kendisine gittiği yerde bir düzen oluşturduğu ve veya aynı olguları tekrar yaşamak istemeyişi gibi sebepler göz önüne alınarak geri dönmeyeceği varsayılabilir. Öte yandan, olayların kontrol altına alınması, Yüksekova ilçesinin yeniden yapılanması, sınır kapılarının faaliyete geçmesi gibi olumlu gelişmeler sonrasında gelecek dönemin nüfusu tahmin edilenden daha fazla da artabilir. Gündemde olan Merkez ilçenin değişmesi hususu da Hakkâri ilinde göç oranlarını değiştirebilecek bir diğer olgudur. En yakın cazibe merkezi olan Van başta olmak üzere Hakkâri'nin Türkiye'nin muhtelif illerine göç vermeye kısa vadede devam edeceği geçmiş yıllar göç verilerinden de gözlenmektedir.

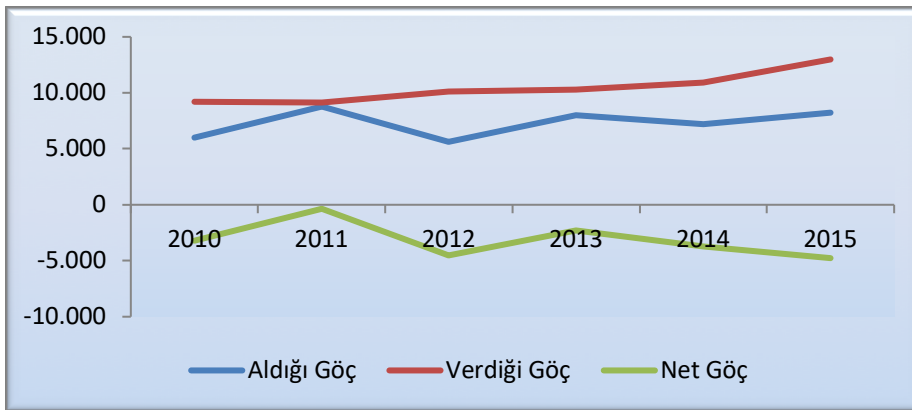
2.1. Alınan Göç, Verilen Göç ve Net Göç

Tablo 21: Hakkâri İl Geneli Göç Değerleri (2010-2015)

Periyot	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
2014-2015	278.775	8.216	12.983	-4.767	-17,0
2013-2014	276.287	7.187	10.897	-3.710	-13,3
2012-2013	273.041	8.007	10.293	-2.286	-8,3
2011-2012	279.982	5.622	10.137	-4.515	-16,0
2010-2011	272.165	8.775	9.133	-358	-1,3

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Şekil 6: Yıllar İtibarı ile Hakkâri Göç Verileri

Hakkâri ilinden en fazla göç alan ve veren iller aşağıda verilmiştir. Van, İstanbul, Ankara ve İzmir göç alışverişinin en fazla olduğu şehirlerdir.

Tablo 22: Hakkâri İlinin Göç Aldığı İller

2015		2014		2013		2012		2011		2010	
İstanbul	1.241	Van	1.328	Van	1.305	Van	1.227	İstanbul	1.258	İstanbul	1.157
Van	1.218	İstanbul	1.149	İstanbul	1.088	İstanbul	900	Van	1.166	Van	872
Ankara	522	Ankara	536	Ankara	649	Ankara	258	Ankara	541	Ankara	583
Mersin	351	Mersin	312	Mersin	281	Mersin	222	İzmir	328	Mersin	227
İzmir	270	İzmir	175	İzmir	264	İzmir	198	Mersin	322	İzmir	215
Adana	172	Şırnak	164	Adana	229	Diyarbakır	135	Adana	289	Diyarbakır	167
Antalya	172	Diyarbakır	155	Diyarbakır	207	Şırnak	120	Hatay	231	Adana	152
Diyarbakır	168	Konya	148	Konya	151	Adana	118	Konya	191	Antalya	132
Konya	163	Adana	145	Hatay	133	Bursa	103	Diyarbakır	187	Şırnak	118
Balıkesir	140	Balıkesir	127	Antalya	129	Hatay	98	Kayseri	178	Bursa	109
Diğer şehirler	3.799	Diğer şehirler	2.948	Diğer şehirler	3.571	Diğer şehirler	2.243	Diğer şehirler	4.084	Diğer şehirler	2.281
Toplam alınan yıllık göç	8.216	Toplam alınan yıllık göç	7.187	Toplam alınan yıllık göç	8.007	Toplam alınan yıllık göç	5.622	Toplam alınan yıllık göç	8.775	Toplam alınan yıllık göç	6.013

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 23: Hakkâri İlinin Göç Verdiği İller

2015		2014		2013		2012		2011		2010	
Van	3.427	Van	2.834	Van	2.756	Van	2.349	Van	2.378	Van	2.119
İstanbul	1.839	İstanbul	1.571	İstanbul	1.368	İstanbul	1.493	İstanbul	1.083	İstanbul	1.074
Ankara	871	Ankara	705	Ankara	562	Ankara	668	Ankara	685	Ankara	949
Mersin	503	Mersin	463	Mersin	514	Mersin	557	Antalya	358	İzmir	402
İzmir	437	İzmir	361	Antalya	305	İzmir	321	Mersin	336	Mersin	364
Antalya	357	Antalya	326	İzmir	304	Antalya	306	İzmir	332	Antalya	249
Bursa	293	Bursa	204	Adana	205	Bursa	211	Adana	170	Adana	198
Diyarbakır	206	Şırnak	181	Diyarbakır	199	Hatay	211	Gaziantep	170	Bursa	189
Adana	182	Hatay	173	Şırnak	165	Konya	183	Bursa	169	Manisa	174
Konya	175	Adana	167	Konya	162	Şırnak	179	Konya	169	Balıkesir	169
Diğer şehirler	4.693	Diğer şehirler	3.912	Diğer şehirler	3.753	Diğer şehirler	3.659	Diğer şehirler	3.283	Diğer şehirler	3.338
Toplam verilen yıllık göç	12.983	Toplam verilen yıllık göç	10.897	Toplam verilen yıllık göç	10.293	Toplam verilen yıllık göç	10.137	Toplam verilen yıllık göç	9.133	Toplam verilen yıllık göç	9.225

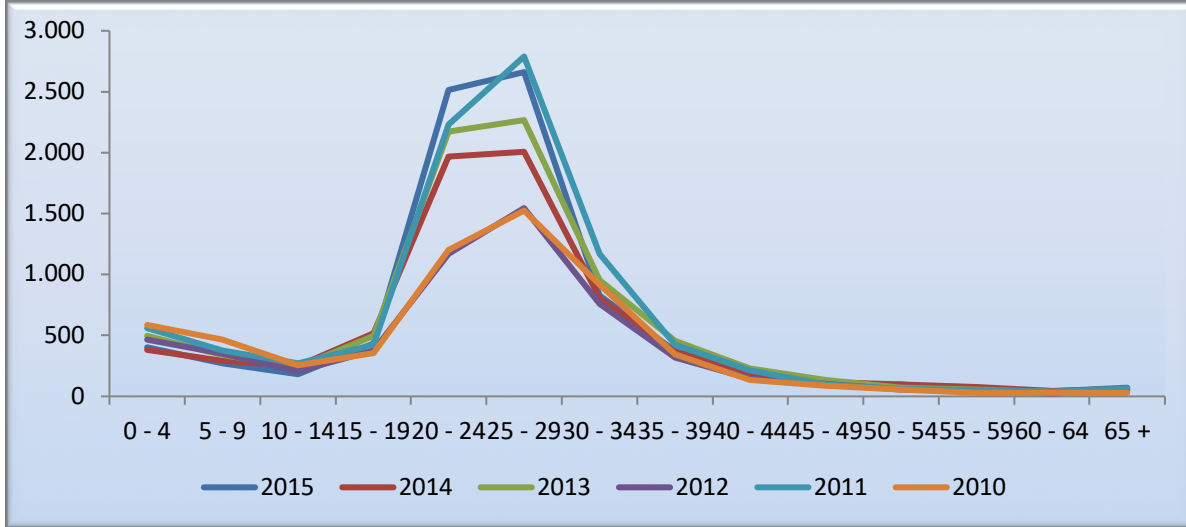
Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

2.2. Göç Edenlerin / Göçle Gelenlerin Profili

Şehirde genç, eğitilmiş aktif nüfus gücünün göçü yoğunluktadır. Erozyon nasıl toprağın verimli tabakasını alıp götürmekteyse göç de, o şekilde, toplumsal katmanın verimli tabakasını ve bunun sonucunda kalkınmanın itici gücü olan potansiyelini alıp götürmektedir. Göç veren yerlerde, insan gücü kaybı, kırların boşalmasına, kalkınmanın önlenmesine yol açmaktadır. İş gücü ve sermaye transferi olarak nitelendirilebilecek göç olgusu, göç veren bölgede pazarın daralmasına, mevcut yatırımların atıl kalmasına ve bu bölgelerdeki nitelikli iş gücü ve girişimciler gibi gelişmenin motoru olan dinamik üretim faktörlerinin yitirilmesine neden olmaktadır. İç göçün önemli sonuçlarından birisi de, yaşanan alanların terkedilmesi sonucunda nüfusun bağımlılık oranlarının artması ve kırsal

alanların yaş ve demografik niteliklerinin, yaş bileşimlerinin yükselmesi, üretim verimliğinin düşmesidir. Üretici gücün göçmesi, bu alanları tüketici mekânlar haline getirmekte, zaten bozuk olan bölgesel ve kır-kent dengesizliğiyle birlikte toplumsal farklılıklar da artmaktadır. (Başel)

Şekil 7: Yaş Aralığına Göre Alınan Göç

Tablo 24: Eğitim Durumuna Göre 15 Yaş Üstü Erkek Nüfustan Alınan Göç

	Erkek ve 15+ Yaş ve Bilmeyen	Erkek ve 15+ Yaş ve Doktora	Erkek ve 15+ Yaş ve İlköğretim	Erkek ve 15+ Yaş ve İlkokul	Erkek ve 15+ Yaş ve Lise Ve Dengi Meslek Okulu	Erkek ve 15+ Yaş ve Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	Erkek ve 15+ Yaş ve Okuma Yazma Bilmeyen	Erkek ve 15+ Yaş ve Ortaokul Veya Dengi Meslek Ortaokul	Erkek ve 15+ Yaş ve Yüksek Lisans (5 Veya 6 Yıllık Fakülteler Dahil)	Erkek ve 15+ Yaş ve Yüksekokul Veya Fakülte
2015	9	4	357	114	1.827	57	15	115	101	1.956
2014	20	9	201	109	1.682	56	20	63	106	1.526
2013	70	8	313	104	1.914	80	19	30	133	1.604
2012	54	8	238	103	1.113	62	23	33	38	903
2011	127	7	290	114	2.223	57	25	32	113	1.646
2010	134	7	207	116	1.294	48	21	37	96	770

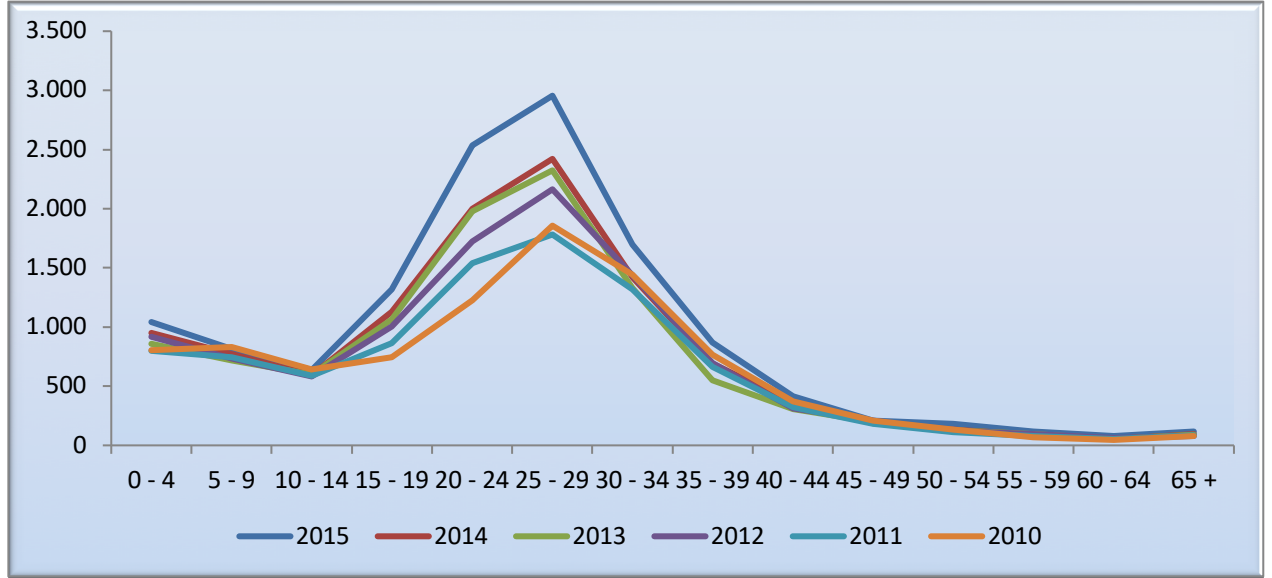
Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 25: Eğitim Durumuna Göre 15 Yaş Üstü Kadın Nüfustan Alınan Göç

	Kadın ve 15+ Yaş ve Bilmeyen	Kadın ve 15+ Yaş ve Doktora	Kadın ve 15+ Yaş ve İlköğretim	Kadın ve 15+ Yaş ve İlkokul	Kadın ve 15+ Yaş ve Lise Ve Dengi Meslek Okulu	Kadın ve 15+ Yaş ve Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	Kadın ve 15+ Yaş ve Okuma Yazma Bilmeyen	Kadın ve 15+ Yaş ve Ortaokul Veya Dengi Meslek Ortaokul	Kadın ve 15+ Yaş ve Yüksek Lisans (5 Veya 6 Yıllık Fakülteler Dahil)	Kadın ve 15+ Yaş ve Yüksekokul Veya Fakülte
2015	7	2	263	162	536	182	100	80	47	1.425
2014	19	1	271	144	548	166	125	65	51	1.079
2013	52	0	307	176	795	188	103	11	41	983
2012	48	1	308	161	507	191	98	22	42	645
2011	53	4	339	201	674	215	138	36	77	1.195
2010	101	1	273	228	653	125	128	48	25	400

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Şekil 8: Yaş Aralığına Göre Verilen Göç

Tablo 26: Eğitim Durumuna Göre 15 Yaş Üstü Erkek Nüfustan Verilen Göç

	Erkek ve 15+ Yaş ve Bilinmeyen	Erkek ve 15+ Yaş ve Doktora	Erkek ve 15+ Yaş ve İlköğretim	Erkek ve 15+ Yaş ve İlkokul	Erkek ve 15+ Yaş ve Lise Ve Dengi Meslek Okulu	Erkek ve 15+ Yaş ve Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	Erkek ve 15+ Yaş ve Okuma Yazma Bilmeyen	Erkek ve 15+ Yaş ve Ortaokul Veya Dengi Meslek Ortaokul	Erkek ve 15+ Yaş ve Yüksek Lisans (5 Yıllık Fakülteler Dâhil)	Erkek ve 15+ Yaş ve Yüksekokul Veya Fakülte
2015	19	13	537	168	2.289	104	24	226	149	2.442
2014	26	11	455	139	2.069	85	34	159	131	1.685
2013	73	11	494	166	2.076	117	29	45	89	1.405
2012	118	7	595	200	2.073	127	23	80	75	1.168
2011	111	7	408	116	1.992	67	34	55	91	1.083
2010	255	8	334	122	2.080	79	54	71	115	988

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 27: Eğitim Durumuna Göre 15 Yaş Üstü Kadın Nüfustan Verilen Göç

	Kadın ve 15+ Yaş ve Bilinmeyen	Kadın ve 15+ Yaş ve Doktora	Kadın ve 15+ Yaş ve İlköğretim	Kadın ve 15+ Yaş ve İlkokul	Kadın ve 15+ Yaş ve Lise Ve Dengi Meslek Okulu	Kadın ve 15+ Yaş ve Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	Kadın ve 15+ Yaş ve Okuma Yazma Bilmeyen	Kadın ve 15+ Yaş ve Ortaokul Veya Dengi Meslek Ortaokul	Kadın ve 15+ Yaş ve Yüksek Lisans (5 Yıllık Fakülteler Dâhil)	Kadın ve 15+ Yaş ve Yüksekokul Veya Fakülte
2015	23	2	581	348	1.501	294	183	208	69	1.312
2014	40	3	527	303	1.293	267	176	136	49	994
2013	78	2	543	293	1.208	283	180	58	66	903
2012	90	1	542	320	1.116	280	176	75	48	793
2011	105	2	522	284	1.062	221	209	68	23	540
2010	162	1	382	321	934	247	216	91	39	447

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Göç Verme/Alma Nedenleri

Hakkâri ili göç nedenleri arasında ildeki terör olayları, can güvenliği başta olmak üzere, kentsel ve sosyal donatıların yetersizliği, istihdam olanaklarının kısıtlı olması sonucu iş arama, örgün ve yaygın eğitim olanaklarının nitelik ve nicelik bakımından yetersizliği, çekici olmaması, nitelikli sağlık hizmetlerinin erişim imkânlarında kısıtlılık gibi itici nedenler öne çıkmaktadır. İlde özellikle hanedeki birine bağımlı göç dikkat çekici düzeydedir. Kırsal nüfusun yoğun bulunduğu ilde yayla ve mera yasakları, tarım ve hayvancılığın geçim sağlayabilecek düzeyde sürdürülebilirliğinde yaşanan sorunlar, bölünmüş ve tapusuz arazi sorunları da önce il ilçe merkezine akabinde Van ve diğer illere göçü tetiklemektedir. Bununla birlikte özellikle genç, aktif eğitilmiş nüfus arasında gelişmiş bölge ve kentlerin çekici özellikleri de bu yaş grubunda göç oranlarını artırmaktadır.

Genel anlamı ile göç verileri incelendiğinde; göç ile önemli bir nüfusun bölge dışına çıktığı görülmektedir. Bu durumun nedenleriyle ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri olan “İllerin Gelişmişlik Sıralaması Üzerine Nüfus Verileri ile Yaklaşımlar” ile illerin yeterlilik düzeyi¹, çekim düzeyi² ve gelişmişlik düzeyleri³ hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular bölge illerinde yaşayanların sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçlarının beklenen düzeyde karşılanmaması ile çekim düzeyi yüksek illere doğru göç yaşandığını desteklemektedir (Kabalcı, 2009). Söz konusu çalışmada Hakkâri ili yeterlilik düzeyinde 0, 82 ile 9. sırada, çekim düzeyi sıralamasında 0,11 ile 57. sırada, 1,45 ile 22. sırada yer almıştır.

2.3. Öncelikli Sorunlar

- ✚ Net göç negatiftir. Göç etkisi başta olmak üzere nüfus yıllar itibarı ile dalgalanmaktadır.
- ✚ Terör ve can güvenliği başta olmak üzere, kentsel ve sosyal donatıların nitelik ve nicelik bakımından yetersizliği, istihdam olanaklarının bulunmayışı gibi ilin negatif itici etkisi ile göç vermektedir. En yakın sınır ili ve cazibe merkezi olan Van başta olmak üzere ülkenin gelişmiş bölge ve kentlerinin çekici etkisi göçü tetiklemektedir.
- ✚ Verilen göç profilinde lise, yüksekokul ve fakülte mezunu 15 – 35 yaş aralığı aktif nüfus yer almaktadır. Bu durum ilin kalkınma dinamiklerini olumsuz etkilemektedir. İş bulma arama, eğitim gibi sebeplerle ilden ayrılan aktif iş gücü, kalan nüfus içerisinde yaş bağımlılık oranlarını yükseltmektedir.

¹ Yeterlilik Düzeyi; Bir A ilinde nüfusa kayıtlı olup da, yine A ilinde ikamet edenlerin oranını vermektedir.

² Çekim Düzeyi; Başka bir ilde nüfusa kayıtlı olup, A ilinde ikamet edenlerin oranı ilgili A ilinin çekim düzeyini gösterir.

³ Gelişmişlik Düzeyi; A ilinin yeterlik ve çekim düzeylerinin toplamının 81 ilin yeterlik ve çekim düzeylerinin toplamına yüzdesel oranını vermektedir.

- ✚ Kırsal alan nüfus yoğun ve ülke ortalamasının üzerindedir. Tarımsal faaliyetler ve işletme sayıları, karlılığın düşük olduğu ilde kırsal nüfusun geçim düzeyi düşüktür. Yayla ve mera yasakları nedeni ile tarım ve hayvancılıkta üretim sürdürülebilirliğinde sorun yaşanmaktadır. Bu durum göçün il merkezine ve diğer illere yoğunlaşmasına neden olmaktadır.
- ✚ Beş yaş altı çocuk ölümleri ülke ortalamasının üstündedir. Kadın ve çocuk sağlığının iyileştirilmesi gerekmektedir.
- ✚ Yaşlı nüfus ve ortalama beklenen yaşam süreleri ülke ortalamasının altındadır.

2.4. Çözüm İçin Temel Araçlar ve Fırsatlar

- ✚ İlde yaşanan göçün durdurulabilmesi için çeşitli önlemler alınması gerekmektedir. Hakkâri merkez ilçenin değişmesi gündemde olup henüz bir karara bağlanmamıştır. Merkez ilçe mekânsal ve coğrafi açıdan gelişme ve yayılmaya müsait değildir. Mevcut nüfusu ile ilçenin taşıyabileceğinden fazla nüfusa sahip olduğu söylenebilir. Yüksekova ilçesi yaşanan terör olayları nedeni ile kısmen harap olmuş durumdadır. İlçe nüfusunun büyük kısmı göç etmiş olup, ne kadarının geri döneceği, ilçenin yakın gelecekteki nüfus projeksiyonunu tahminlemek zordur. İl genelinde nüfusun barınması ve yaşaması için gerekli altyapı ve kentsel donatılar eksik ve yetersizdir. Hali hazırda içme suyu ve kanalizasyon sistemlerinde dahi sorunlar bulunmaktadır. İlçe merkezlerinde belediye sınırları öncelikli olmak üzere kamusal altyapı hizmetleri yetersizdir. Öte yandan gerekli tüm yatırımlar ilde hızla tamamlanmaya çalışılmaktadır. Ancak öngörülecek nüfus ve demografik yapıya uygun, kadın, çocuk ve gençlerin yoğun bulunduğu şehirde bu kitlenin ihtiyaç duyduğu kentsel donatıların önceliklendirilmesi gerekmektedir. Güven ortamının sağlanması ve istihdam imkânlarının artırılması ile göç hızı düşürülebilir. Yaşanan terör olayları çocuk ve genç nüfusun dahi politize olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle çocuk ve gençlere özel sosyal travma çalışması yapılması gelecek yıllar için göç önleyici politika olarak kullanılabilir.
- ✚ Özellikle genç aktif ve görece eğitilmiş nüfusun göç etmesi ilin kalkınma hızını olumsuz etkilemektedir. Girişimciliğin özendirilmesi ve özel sektörün yatırıma yönlendirilmesi oldukça zordur. Yatırım altyapısının bulunmaması, girişimci ruh eksikliği, sosyal ve kamusal yardım politikalarının da etkisi ile halk genelinde gençler özelinde istihdam olanakları kısıtlıdır. Bölgeye özel destek mekanizmalarının düzenlenmesi gerekmektedir. Çalışarak kazanma ve başarıma bilinci öncelikle çocuk ve gençlere aşılanmalıdır.
- ✚ Nüfusun mekânsal dağılımında kırsal alanda yaşayan sayısı ülke ortalamasının üzerindedir. Tarımsal desteklerin izleme ve yerinde kullanılma oranları sorgulanmalıdır. Desteklerin gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılabilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Kayıtlı çiftçi sayısının artırılması,

desteklerden faydalanma oranlarının iyileştirilmesi, tapu ve kadastro sorunlarının çözülmesi de kırsal nüfusta göç hızını düşürecektir.

- Kamusal hizmete erişim imkânlarında dahi ilde aşiretçilik ve tanışıklık yaygındır. Tüm nüfusun kamusal hizmetlere erişimi için yeni yöntemler geliştirilmelidir. İlin itici etkisi nedeni ile nitelikli kamu çalışanı bulundurma ve tutundurma olanağı zordur. Hakkârili çalışan ile il dışından çalışmaya gelen kamu kesimi çalışanlarının profil olarak ayrı kategorilerde sorunları bulunmaktadır. Oransal olarak dengelemenin yanında söz konusu her iki kesime yönelik ayrı iyileştirici politikalar geliştirilmelidir.
- Ortalama yaşam sürelerini artırma ve çocuk ölümlerini düşürmek için kadın doğum ve çocuk hastanelerinin ivedilikle inşası gerekmektedir. Sağlık kurumları mevcut bulundukları yerde yeter hizmet vermekle beraber bazı uzmanların bulunmayışı ya da kırsal öncelikli olmak üzere erişim zorlukları nedeni ile il genelinde kaliteli hizmet verebilecek gezici bir sağlık sistemi üzerinde düşünülebilir.

2.5. SONUÇ

Hakkâri ili nüfus dalgalanmalarına rağmen, coğrafi yapısı gereği nüfus yoğunluğunun düşük olduğu illerimizden biridir. Yüksek doğum hızı ve 0 – 19 yaş nüfusa rağmen sürekli göç vermesi nedeni ile projeksiyonlarda uzun vadede de fazla büyümesi beklenmemektedir. Öte yandan mevcut nüfusun idamesi ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi için gerekli kentsel ve sosyal donatıların tamamlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. En çok göç verdiği cazibe merkezi sınır ili olan Van'dır. Dolayısıyla Van ilinin yapısına etki etmekte ve yapılan yatırımlardan da doğrudan etkilenmektedir. Algıların olgulardan önemli olduğu gerçeğinden hareket ile Hakkâri nüfusu genel itibarı ile yaşam koşulları iyileştirildiğinde göç etme arzusu göstermemektedir. Şehrin itici güçlerinin telafisi uzun vadede göçü engelleyecek ve projeksiyonlarda değişikliklere sebep olabilecek nitelikte aile ve şehre bağlılık halk arasında mevcuttur.

3. EĞİTİM

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ile belirlenmiş olan Millî Eğitim Sistemi, "Örgün Eğitim" ve "Yaygın Eğitim" olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Örgün eğitim; belirli yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireylere, amaca göre hazırlanmış programlarla, okul çatısı altında düzenli olarak yapılan eğitimidir. Örgün eğitim; okul öncesi, ilkokul, ortaokul, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsar. Yaygın eğitim, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsar. Eğitim, bireylerin bilgi, yetenek, tutum ve davranışlarının oluşması, ilerlemesi ve gelişmesi için gerekli bilgilerin çeşitli yollarla sistematik olarak verilmesi sürecidir. Eğitim bireylerin ve dolayısıyla toplumların gelişip ilerlemesinde büyük paya sahiptir. Bu sebeple eğitime gereken önemin verilmesi ve yeterli yatırımın yapılması şarttır. Ülkemizde eğitime verilen önem gün geçtikçe artmaktadır. Türkiye’de 2002’den 2015 yılına eğitime ayrılan kaynak 10 milyar liradan 81 milyar liraya yükselmiş hızlı bir eğitim seferberliği başlatılmıştır. Bu dönemde Hakkâri ilinde de yeni eğitim kurumları yapılmış ve ilin okul ve öğretmen sayıları arttırılmıştır. Hakkâri’de 2010 yılında derslik başına 55 öğrenci düşerken 2015 yılı için bu sayı 34 olmuştur. Yine Hakkâri’de öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 2010 yılında 33 iken 2015 yılında bu sayı 20 olmuştur. (Milli Eğitim Bakanlığı)

3.1. Mevcut Durum ve Eğilimler

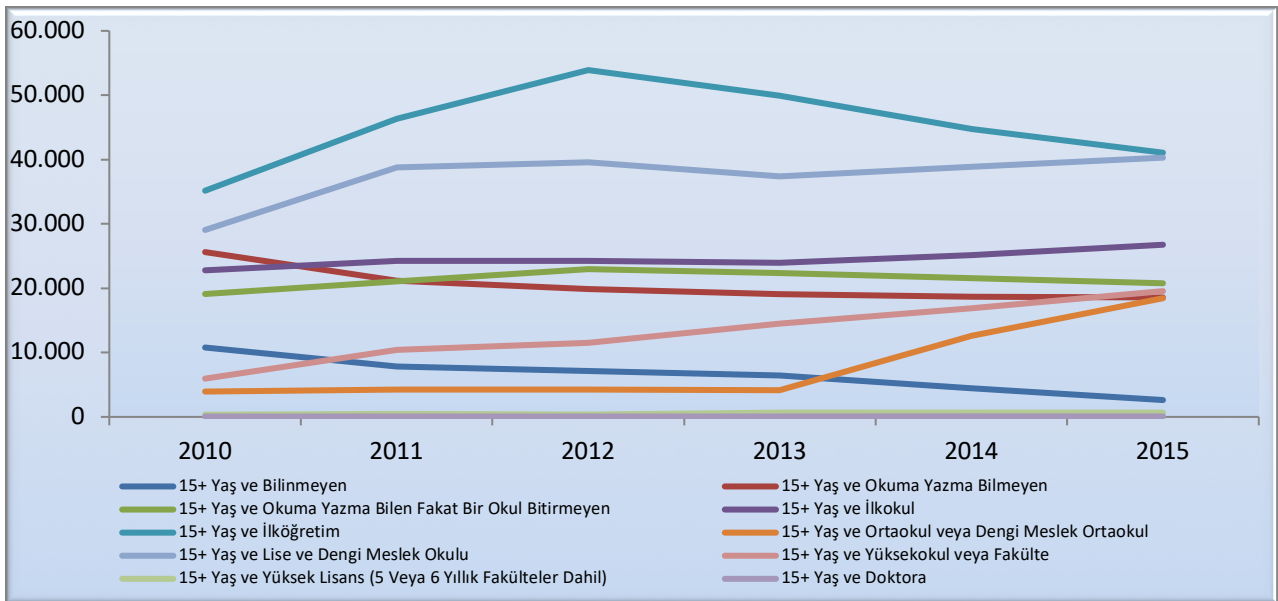
İnsanların bilgi ve becerilerinin artırılması ile sosyal yaşama katılımının asgari gereği olarak kabul edilen, okur - yazarlık oranı değişkeni, illerin genel eğitim düzeyini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Hakkâri’de son yıllarda eğitim alanında önemli yatırımlar yapılmasına rağmen ilin okuryazarlık oranı hala istenilen düzeylere çıkamamıştır. Özellikle ilde yaşayan kadınların okuryazarlık oranı olması gereken oranın çok altındadır. 2014 yılı için Türkiye’de okuma yazma bilmeyen toplam nüfus oranı % 3,4 iken bu oran erkeklerde % 1,2, kadınlarda % 5,6’dır. Hakkâri için toplam nüfus üzerinden okuma yazma bilmeyen nüfus oranı % 14,25 iken bu oran erkeklerde % 2,45, kadınlarda % 11,8’dir. (bilinmeyen hariç)

Tablo 28: Bitirilen Eğitim Düzeyleri (+ 15 Yaş)

	2015	2014	2013	2012	2011	2010
Bilinmeyen	2.620	4.462	6.483	7.114	7.808	10.785
Okuma Yazma Bilmeyen	18.565	18.688	19.076	19.886	21.166	25.615
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	20.718	21.519	22.405	22.967	21.018	19.101
İlkokul	26.759	25.125	23.980	24.262	24.298	22.782
İlköğretim	41.067	44.779	49.926	53.903	46.348	35.157
Ortaokul veya Dengi Meslek Ortaokul	18.443	12.603	4.141	4.202	4.228	3.939
Lise ve Dengi Meslek Okulu	40.293	38.846	37.377	39.588	38.822	29.054
Yüksek okul veya Fakülte	19.551	16.840	14.524	11.552	10.411	5.950
Yüksek Lisans (5 Veya 6 Yıllık Fakülteler Dâhil)	667	654	650	405	468	342
Yaş ve Doktora	84	89	85	79	75	57

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Şemdinli ve Çukurca’da yoğunlaşan okuma yazma bilmeyen ya da bilen ancak bir okul bitirmeyen nüfus yavaşta olsa yıllar itibarıyla azalma göstermektedir. İlk ve orta düzeyde okul bitiren nüfus ilçe bazında incelendiğinde Yüksekova ve Merkez ilçede daha yoğun olmak üzere artış gözlenmektedir. Lisans bitirme oranı çağ nüfusuna göre oldukça düşüktür. Yüksek lisans ve doktora ise yok denilecek düzeyde azdır.

Şekil 9: 15 + Yaş Grubunda Bitirilen Eğitim Düzeyleri

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

3.2. Okuryazarlık

Tablo 29: Hakkâri Merkez ve İlçeleri Okuryazarlık

Yaş Grubu	Merkez				Yüksekova				Çukurca				Şemdinli			
	Bilen		Bilmeyen		Bilen		Bilmeyen		Bilen		Bilmeyen		Bilen		Bilmeyen	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
6-13	6.655	6.918	11	15	10.393	11.246	64	65	1.100	1.068	1	1	6.619	6.779	7	7
14-17	3.525	3.567	12	4	5.822	5.981	71	53	517	550	1	3	2.761	2.852	116	50
18-21	3.369	4.684	38	10	4.862	7.057	132	66	433	3.836	5	8	2.225	6.328	249	51
22-24	2.313	3.097	69	21	3.177	4.002	114	91	283	1.250	7	4	1.355	3.074	250	44
25-29	3.416	4.566	229	34	4.512	5.819	211	222	346	1.319	25	5	1.537	3.358	440	70
30-34	2.915	3.396	278	39	4.073	4.731	164	218	348	502	37	6	1.499	2.175	648	155
35-39	2.036	2.498	228	30	2.817	3.296	120	107	200	395	31	3	979	1.267	545	170
40-44	1.697	2.175	273	38	1.823	2.445	97	58	182	338	29	4	554	847	324	84
45-49	937	1.419	261	32	1.311	1.864	77	31	117	190	51	5	350	593	390	89
50-54	828	1.224	289	47	1.154	1.685	76	24	99	128	51	8	327	663	447	154
55-59	546	923	370	64	708	1.038	47	14	67	88	49	6	166	283	272	82
60-64	350	489	415	55	416	585	48	15	50	60	53	10	118	264	246	100
65+	312	732	1071	285	511	969	156	56	46	126	186	54	107	253	763	317
Toplam	28.899	35.688	3.544	674	41.579	50.718	1.377	1.020	3.788	9.850	526	117	18.597	28.736	4.697	1.373

Kaynak: (Hakkâri İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2016)

Tablo 30: Hakkâri-Türkiye Cinsiyete Göre Okuma Yazma Oranları (2014)

	Okuma Yazma Bilmeyen			Okuma Yazma Bilen		
	Kadın	Erkek	Genel	Kadın	Erkek	Genel
Hakkâri	11,80%	2,45%	14,25%	88,20%	97,55%	85,75%
Türkiye	5,60%	1,20%	3,40%	94,40%	98,80%	96,60%

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

3.3. İlk ve Orta Düzey Eğitim Verileri

Tablo 31: Hakkâri İli Kamu Okul Sayıları

Okullar	Okul Sayıları				
	Merkez	Çukurca	Şemdinli	Yüksekova	Toplam
Okul Öncesi (Ana okul)	10	3	2	10	25
İlkokul	39	10	90	54	193
Ortaokul	27	2	16	31	86
Yatılı Bölge Okulları	2	1	1	1	5
İmam Hatip Ortaokulu	2	2	2	1	8
Anadolu Lisesi	5	-	2	4	11
Çok Programlı Anadolu Lisesi	1	1	1	2	5
Mesleki ve Teknik Liseler	5	-	2	4	11
Anadolu İmam Hatip Lisesi	2	-	1	1	4
Sosyal Bilimler Lisesi	1	-	-	-	1
Fen Lisesi	1	-	-	-	1
Toplam	95	19	117	108	339
Genel Toplam	339				

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 32: Hakkâri İli Özel Eğitim Kurumu Sayıları

	Özel Kurslar	Özel Dershaneler	Özel Öğrenci Etüt Merkezi	Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Motorlu Taşıt Sürücü Kursu
Kurum Sayısı	1	9	1	7	8
Öğrenci/Kursiyer	325	2.977	200	793	543
Öğretmen Sayısı	6	78	4	72	91

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 33: Hakkâri İli Öğretmen Sayıları

		Merkez	Çukurca	Şemdinli	Yüksekova	Genel Toplam
Kadrolu	Okul öncesi öğretmeni sayısı	104	17	22	60	206
	Sınıf öğretmeni sayısı	284	35	191	434	944
	Branş öğretmeni sayısı	1.014	94	420	1.175	2.703
	Toplam	1.402	149	633	1.669	3.853
Sözleşmeli	Okul öncesi öğretmeni sayısı	47	5	28	20	100
	Sınıf öğretmeni sayısı	57	30	139	58	284
	Branş öğretmeni sayısı	31	4	35	40	110
	Toplam	135	39	202	118	473

Kaynak: (Hakkari İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2016)

Tablo 34: Hakkâri İli Öğrenci Sayıları

Okullar	Kız Öğrenci Sayısı	Erkek Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Ana Okulları	861	773	1.634
Ana Sınıflar	1.557	1.514	3.071
Okul Öncesi (Ana okul - Ana Sınıflar)	2.418	2.287	4.705
İlkokullar	12.762	13.377	26.139
Ortaokullar	11.094	11.453	22.547
Ortaokullar (İmam Hatipler)	369	504	873
Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri	3.874	3.702	7.576
Anadolu İmam Hatip Liseleri	1.115	1.450	2.565
Anadolu Liseleri	3.168	2.355	5.523
Fen Liseleri	152	114	266
Sosyal Bilimler Liseleri	292	193	485
Çok Programlı Anadolu Liseleri	710	979	1.689
Toplam	35.954	36.414	72.368

Kaynak: (Hakkari İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2016)

Tablo 35: Hakkâri İli Derslik Sayıları

Okullar	Derslik Sayıları			
	Merkez	Çukurca	Şemdinli	Yüksekova
Anasınıfı	59	12	39	44
Ana Okulu	30	9	9	27
İlkokul	174	51	218	433
OrtaOkul	258	44	92	218
İmam Hatip Ortaokulu	14	8	8	-
Mesleki Teknik Anadolu Lisesi	75	-	8	119
Anadolu Liseleri	89	-	37	66
Çok Programlı Anadolu Lisesi	6	13	26	12
Anadolu İmam Hatip	38	-	15	31
Fen Lisesi		-	-	-
Sosyal Bilimler Lisesi	24	-	-	-
Toplam	767	137	452	950
Genel Toplam	2.306			

Kaynak: (Hakkari İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2016)

Merkez ve ilçe okullarındaki derslik sayıları incelendiğinde Hakkâri merkezdeki okul sayısı Şemdinli ilçesindeki okul sayısından az olmasına rağmen merkezindeki derslik sayısının Şemdinli ilçe genelindeki derslik sayısından fazla olduğu görülür. Bunun nedeni merkezdeki okul binalarının daha geniş alanlara kurulması ve buna bağlı olarak daha fazla sınıf barındırmasıdır.

Hakkâri il genelinde eğitim altyapısında sayısal iyileşme gerçekleşmektedir. Okul derslik ve öğretmen sayıları yıllar itibarıyla artış göstermektedir. Okul öncesi kurumlarda 3 – 5 yaş arası

okullaşma oranları Çukurca ilçesinde (% 74,46) ülke ortalamasının (% 56,42) üzerinde gerçekleşmiş; diğer ilçelerde ise altında seyretmiştir. Merkez ilçede % 48, 89, Yüksekova'da % 36,77, Şemdinli'de ise % 28,85 düzeyinde kalmıştır. İlkokul okullaşma oranlarında ise tüm ilçelerde % 96,30 olan ülke ortalamasının üzerinde % 99,5 düzeylerinde il genelinde % 99, 86 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ortaokul okullaşma oranı ülke ortalaması % 94,35 iken Şemdinli ilçesinde % 91,69 ile ortalamanın altında il genelinde ise % 96,84 ile ülke ortalamasının üzerinde gerçekleştirilmiştir. Orta öğretim okullaşma oranı ülkede % 79,37 iken Merkez ilçede % 97, Yüksekova'da % 90 düzeyinde, Çukurca'da % 79, Şemdinli'de ise % 76 olarak ölçülmüştür.

Tablo 36: Hakkâri Orta Öğretim Kurumlarında Okul-Derslik-Şube ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci sayıları

Dönem	GENEL ORTAÖĞRETİM				MESLEKİ VE TEKNİK OKULLAR			
	Okul Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Şube Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Okul Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Şube Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı
2009-2010	859	55	39	33	310	44	37	31
2010-2011	860	54	31	29	281	39	31	20
2011-2012	679	39	30	27	437	34	30	21
2012-2013	686	50	24	29	314	41	29	18
2013-2014	758	38	23	20	547	46	31	38

Kaynak: (Hakkari İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2016)

3.4. Yükseköğretim

İlde yükseköğretim kurumu olarak Hakkâri Üniversitesi varlığını sürdürmektedir. Kurum 2008 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı olan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Mühendislik Fakültesi Hakkâri Üniversitesi çatısı altında toplanarak açılmıştır. Üniversitenin 2016 yılı itibariyle Eğitim Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve İlahiyat Fakültesi olmak üzere 5 Fakültesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Fen Bilimleri Enstitüsü olmak üzere iki enstitüsü bulunmaktadır. Yabancı Diller Yüksekokulu; Çölemerik Meslek Yüksekokulu, Yüksekova Meslek Yüksekokulu ve Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu olmak üzere 4 Yüksekokulu bulunmaktadır.

Tablo 37: Hakkâri Üniversitesi Öğretim Elemanları-Öğrenci Sayıları

Öğretim Elemanları	
Unvan	Sayı
Profesör	3
Doçent	1
Yar. Doçent	31
Öğretim Görevlisi	87
Okutman	23
Araştırma Görevlisi	175
Uzman	4

Öğrenci Sayıları	
Fakülteler	957
Meslek Yüksekokulları	1.679
Toplam	2.636

Kaynak: (Hakkari Üniversitesi, 2016)

3.5. Yaygın Eğitim

Yaygın eğitim örgün eğitim sistemine hiç girmemiş olan veya herhangi bir kademesinde bulunan, ya da bu kademedен çıkmış vatandaşlara örgün eğitimin yanında veya dışında belirli yetenek ve becerileri kazandırmaya yönelik çalışmalar yürütmektir. Yaygın eğitimin amaçları arasında

- ✚ Okuma-yazma öğretmek, eksik eğitimlerini tamamlamaları için sürekli eğitim olanağı hazırlamak,
- ✚ Bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelere uyumlarını kolaylaştırıcı eğitim olanağı sağlamak,
- ✚ Millî kültür değerlerimizi koruyucu, geliştirici, tanıtıcı ve benimsetici nitelikte eğitim yapmak,
- ✚ Toplu yaşama, dayanışma, yardımlaşma, birlikte çalışma ve örgütlenme anlayış ve alışkanlıkları kazandırmak,
- ✚ Ekonominin gelişimi doğrultusunda ve istihdam politikasına uygun meslek edinmelerini sağlayıcı olanaklar hazırlamak,
- ✚ Beslenme ve sağlıklı yaşam tarzını benimsetmek,
- ✚ Çeşitli mesleklerde çalışanlara, gelişmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmak,
- ✚ Boş zamanlarını yararlı bir biçimde değerlendirme ve kullanma alışkanlıkları kazandırmak yer almaktadır. (Millî Eğitim Bakanlığı)

Tablo 38: Yaygın Eğitim Verileri

	Merkez	Yüksekova	Şemdinli	Çukurca	Toplam
Kurs sayısı	225	99	61	61	446
Usta öğretici sayısı	143	68	33	52	296
Kursiyer sayısı	3415	1384	1105	694	6598

Kaynak: (Hakkari İl Millî Eğitim Müdürlüğü, 2016)

3.6. Öncelikli Sorunlar

- ✚ Okuma yazma bilmeyen nüfus Çukurca ve Şemdinli ilçelerinde daha yüksek düzeydedir.
- ✚ Okul öncesi eğitim il genelinde iyileşme göstermekle beraber Çukurca ve Şemdinli'de düşük düzeydedir.
- ✚ Özellikle kız çocuklarında zorunlu eğitim sonrası okullaşma oranı düşüktür.
- ✚ Hakkâri ili eğitim yatırımları son yıllarda gittikçe artan oranda iyileştirilmiştir. Öte yandan eğitime yapılan yatırımların büyük kısmı altyapıya yönelik gerçekleştirilmiştir. Eğitimin esas ögesi olan öğretmenlerin nitelik ve nicelik bakımından iyileştirilmesine hala ihtiyaç duyulmaktadır. Devir hızı yüksek olan ilde ilköğretim düzeyinde aynı öğretmenden mezun olabilen öğrenci sayısı düşüktür.
- ✚ Öğretmenlerin büyük kısmını ilk atamalar oluşturmaktadır. Tecrübeli öğretmen sayısı düşüktür.
- ✚ Öğrencilerde amaç ve hedef eksikliği bulunmaktadır.
- ✚ Kariyer ve meslek planlama, destek hususlarında rehberlik hizmeti istenilen düzeyde değildir. Aile ve gençlerin özellikle kariyer planlama hususunda bilgi ve desteğe ihtiyacı bulunmaktadır.
- ✚ Kültürel ve sosyal etkinlik düzenlenebilecek altyapı yetersizdir.
- ✚ Eğitime yapılan yatırımın ekonomik dönüşümü gözlenememektedir. Üniversiteleşme ya da mesleki beceri edinme sonrası istihdam imkânı düşüktür.
- ✚ Devamsızlık sorunu bulunmaktadır.
- ✚ Meslek liselerinde öğrencilerin staj yapabilecekleri ortam bulamayışı, stajın kâğıt üzerinde kalması söz konusudur.
- ✚ Meslek liseleri uygulama atölyeleri ve laboratuvar ortamları yetersizdir.
- ✚ Öğrenciler arasında ve öğretmenlere yönelik saygı sorunu yaşanmaktadır. Sözlü iletişim becerisi düşüktür.
- ✚ Üniversitenin fakülteleri bulunmasına rağmen tam kapasite faaliyet göstermemektedir. Öğrenci sayısı yüksek okullarda yoğunlaşmıştır.

3.7. Çözüm İçin Temel Araçlar ve Fırsatlar

- ✚ Okuma yazma kursları Çukurca ve Şemdinli ilçeleri öncelikli olmak üzere yaygınlaştırılmalıdır.
- ✚ Dil sorununun yaşandığı şehirde okul öncesi eğitim, okullaşmanın sağlanabilmesi ve okuduğunu anlama kabiliyetinin geliştirilmesi için büyük önem taşımaktadır. Fiili eğitim hayatında gözlenen lise öğrencisi - mezunu olup Türkçe okuma yazmayı öğrenememiş nüfusun varlığı kaydedilememektedir. Çocuk ve gençlerimizin dil sorununu aşmaları, erken okullaşma ile çözülebilir. İlerleyen yıllar içerisinde müfredat hızına uyum sağlamaları sayesinde eğitim seviyesi artırılabilir. Kreş ve anaokullarının açılması desteklenmeli, okul öncesi okullaşma oranı yükseltilmelidir.

- ✚ Özellikle kız çocuklarının zorunlu eğitim sonrası okullaşma oranının yükseltilmesi için okumak isteyen kız çocuklarına burs imkânları artırılmalıdır. Aile işbirliği ve bilinçlendirme faaliyetleri yürütülmelidir.
- ✚ Tecrübeli öğretmenlerin şehri tercih etmesini sağlayacak, atanan öğretmenlerin hizmet sürelerini iyileştirecek politikalar geliştirilmeli, lojman, sosyal imkân ve veya ücret politikası uygulanmalıdır.
- ✚ Rehberlik çalışmaları yaygınlaştırılmalıdır. Sadece sorunlu öğrencilere değil, tüm kesime hitap edebilecek farkındalık faaliyetleri yürütülmelidir. Çocuk ve gençlere amaç ve hedef belirleme, motivasyon becerileri, kariyer ve meslek planlama becerileri geliştirme faaliyetleri ve eğitimleri verilmelidir. İyi uygulama örnekleri ve başarılı rol modeller ile faaliyetler yürütülmelidir.
- ✚ Kültürel ve sosyal etkinliklerin düzenlenebileceği, sürdürülebilirliklerinin sağlanabileceği mekanizmalar oluşturulmalıdır. Halk eğitim, gençlik spor il müdürlüğü, milli eğitim müdürlüğü, ajans gibi ortak paydaşların işbirliği geliştirilmelidir. Sosyal faaliyet eksikliği bulunan şehirde çocuk ve gençlerin enerjilerini pozitif değerlendirebilecekleri toplum gençlik merkezi benzeri yapılanmalar yaygınlaştırılmalı, faaliyetlere yönelik destek mekanizmaları geliştirilmeli, çeşitlendirilmelidir.
- ✚ Meslek liselerinde altyapı iyileştirilmeli, uygulamalı eğitim alabilecekleri sistemler oluşturulmalıdır. Staj için farklı şehirlere gitmeleri sağlanabiliyor mu sorgulanmalıdır. Bu çerçevede gerek yaşamsal becerileri ve özgüvenleri gerekse mesleki becerileri geliştirmenin farklı yöntemleri aranmalıdır. Ulusal ajans hareketlilik projeleri öncelikli olmak üzere proje yazma kültürü geliştirilmelidir.
- ✚ Öğrencilere yönelik, sözlü iletişim becerilerini yükseltecek faaliyet ve eğitimler düzenli aralıklarla yürütülmelidir.

3.8. Sonuç

Hakkâri ili genelinde özellikle son beş yılda artan oranda gerçekleştirilen eğitim yatırımları ve öğretmen atamaları sonucunda eğitim verileri iyileşme göstermektedir. Kırsal nüfusun yoğun olduğu Çukurca ve Şemdinli ilçeleri öncelikli olmak üzere henüz istenilen oranların tümüne ulaşamamıştır. Eğitim altyapısı ve öğretmen atamaları kadar kıymetli bir diğer husus ta öğretmenlerin nitelikleridir. Tecrübeli ve veya uzun süre görev yapabilecek kadronun şehre çekilmesi ve tutundurulması hususunda önlem ihtiyacı devam etmektedir. Eğitimin istihdam ve ekonomik kazanıma dönüşümünü sağlayacak ara mekanizmaların geliştirilmesi gerekmektedir.

4. SAĞLIK

Beşeri sermayenin asıl kaynağını eğitim oluşturmakla birlikte, toplumun sağlık düzeyi de beşeri sermayeyi besleyen ve gelişmesine önemli katkıda bulunan diğer bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumun sağlık düzeyi ile ekonomik gelişmişlik arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Ekonomik gelişmesini belli bir düzeye getirebilmiş toplumlarda sağlık için ayrılan kaynaklar arttığı gibi, bireylerin sağlık bilinci de yükselmektedir. Bununla birlikte, sağlık düzeyinin gelişimi de artan verimlilik yoluyla ekonomik büyümeyi hızlandırmaktadır. Türkiye’de seçilmiş sağlık göstergeleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki nedensellik bağlamında incelenmiştir. Sağlık göstergeleri olarak, doğuşta yaşam beklentisi, sağlık kurumlarının yatak sayıları, sağlık kurumlarının sayısı ve sağlık personeli başına düşen kişi sayıları kullanılmıştır. Nedensellik test sonuçlarına göre, sağlık kurumlarının sayısı ile reel GSYİH arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi görülmemesine karşın, diğer sağlık göstergeleri ile reel GSYİH arasında ise çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. (Taban, 2006)

4.1. Mevcut Durum ve Eğilimler

Sağlık toplumların oluşmasında olgunlaşmasında ve ilerlemesinde rol oynayan temel yapıların başında gelir. Sağlıklı bireylerin oluşturduğu şehirler eğitim, spor, kültür ve teknoloji gibi insan hayatını doğrudan etkileyen alanlarda başarıya daha kolay ulaşır. Bunun yanında sağlık deyince akıllara sadece fiziksel olarak tam ve iyi olma hali gelmemelidir. Sağlık, insanın fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan iyi olma halidir. Bu nedenle sağlıklı bireyler yetiştirmek için içinde yaşanılan toplumun ekonomik, sosyal ve fiziksel yönlerden yeterli kaynaklara sahip olması gerekir. Hakkâri ili sosyal ve ekonomik verilerine bakıldığında sağlıklı bireylerin yetişmesi için gerekli kaynak ve iradenin zayıf kaldığı görülmektedir. Şehirde tek temel sağlık hizmeti sağlayıcı kamudur. Her ilçede birer devlet hastanesi bulunmakla birlikte Merkez ilçede 30 yatak, 2 yoğun bakım ünitesi ve 2 ameliyathane kapasiteli Hakkâri Askeri Hastanesi bulunmaktadır. 2015 yılı nüfusunun % 45, 83’ünü kadınların, % 32,22’sini 0 – 15 yaş arası çocukların oluşturduğu şehirde henüz Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesi bulunmamaktadır.

Tablo 39: Hakkâri Temel Sağlık Verileri

İlçe			Merkez	Yüksekova	Şemdinli	Çukurca	İl Geneli
Hastane Sayısı	Kamu		2	1	1	1	5
	Toplam		2	1	1	1	5
Yatak Sayısı	Kamu		160	158	58	20	396
	Toplam		160	158	58	20	396
Hekim Sayısı	Kamu	Uzman	60	28	7	1	96
		Pratisyen	9	16	4	3	32
		Diş Hekimi	20	8	2	1	31
		Ebe	17	16	10	2	45
		Hemşire	130	109	38	14	291
		Sağlık Personeli	167	128	60	13	368
		Toplam	403	305	121	34	863
Hastane Yapılan Doğum	Kamu		1.519	2.532	367	7	4.425
	Toplam		1.519	2.532	367	7	4.425
Eczane Sayısı			9	15	4		28

Kaynak: (Hakkari İl Sağlık Müdürlüğü, 2016)

Türkiye’de hekim başına düşen hasta sayısı 825 iken bu sayı Hakkâri’de 2878 kişidir. Yine Türkiye’de yatak başına düşen nüfus sayısı 390 iken Hakkâri’de yatak başına 700 hasta düşmektedir. Avrupa Birliği ülkeleriyle karşılaştırıldığında genel olarak ülkemizin ve Hakkâri’nin Avrupa’nın çok gerisinde olduğu görülmektedir. Hakkâri ilinde hekim başına hasta sayısı 2.158’dir. Hekim başına nüfus sayısı ise 2.878 kişidir.

Doğurganlık hızının % 3, ölüm hızının % 3, hastanede doğum oranının % 75 olduğu şehirde anne ölüm hızı yüz binde 35, bebek ölüm hızı ise binde 12’dir. (Hakkari İl Sağlık Müdürlüğü, 2016). TÜİK tarafından 2013 – 2014 yılı için doğumda beklenen yaşam süresi ülkede erkeklerde 75,3 kadınlarda 80,7 toplamda 78,0 olarak hesaplanmıştır. Hakkâri’de bu süreler erkeklerde 75,4 kadınlarda 79,1 toplamda 77,3 olarak ülke ortalamasının bir miktar altında yer almaktadır.

4.2. Öncelikli Sorunlar

- ✚ Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesinin bulunmamaktadır. Anne ve bebek ölümlerini düşürecek, ortalama beklenen yaşam süresini artıracak sağlık altyapısı bulunmamaktadır.
- ✚ Bazı polikliniklerde uzman bulunmamakta, bazı hizmetler ilgilinin bulunmaması nedeni ile aksaması (Örnek alerji testlerinin dahi iki üç sene öncesine kadar yapılabildiği şehirde artık bulunmaması gibi)
- ✚ İlçeler arasında hekim sayıları bakımından açık fark bulunmaktadır.
- ✚ Sağlıklı yaşam bilinçlendirme faaliyetleri bulunmamaktadır.

- ✚ Ağız ve diş sağlığı başta olmak üzere kırsal nüfusun yoğun olduğu yerleşim yerlerinde sağlık hizmetlerine erişilememektedir.
- ✚ Nitelikli hekimlerin nitelik ve nicelik bakımından yetersizliği mevcuttur.
- ✚ Alternatif sağlık hizmetinin bulunmaması tek bir hastaneye ve mevcut koşullara bağımlı kılmaktadır.
- ✚ Madde bağımlılığına yönelik hizmet verecek AMATEM'in bulunmaması nedeni ile Yüksekova ilçesi başta olmak üzere yapılan yüz yüze görüşmelerde ortalama her hanede ya da yakınında var olduğu dile getirilen madde bağımlılığının kayıt ve tedavisi gerçekleştirilememektedir.
- ✚ Önleyici hekimlik uygulamaları yetersizdir.

4.3. Çözüm İçin Temel Araçlar ve Fırsatlar

- ✚ Yüksekova ve Merkez ilçede Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesi kurulmasına yönelik çalışmalar başlatılmış olmakla beraber henüz hiçbir faaliyet gerçekleştirilmemiş, yer tespiti, inşaat aşamasına dahi gelinebilmemiştir. Çalışmaların hızlandırılması bölgede yaşamakta olan nüfus açısından önem taşımaktadır.
- ✚ Şehrin itici gücü ve hastane döner sermayesinin düşük olması gibi sebeplerle uzman doktorlar ve sağlık personeli için cazip değildir. Bu nedenle nitelikli istihdamın ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için özel politika ve uygulama yöntemleri geliştirilmelidir.
- ✚ İlçeler arasında hekim sayıları bakımından açık fark bulunmaktadır. En azından il içerisinde her uzmanlık dalından birer ikişer temini akabinde ilçeler arasındaki farklılıkların da giderilmesine yönelik çalışmalar hızla tamamlanmalıdır.
- ✚ Sağlıklı yaşam bilinçlendirme faaliyetleri yazılı basılı görsel medya aracılığıyla, toplantı panel, halk günü gibi uygulamalarla yaygınlaştırılmalı, bilgilendirme gün veya haftaları aktiviteleri düzenlenmelidir.
- ✚ Ağız ve diş sağlığı başta olmak üzere kırsal nüfusun yoğun olduğu yerleşim yerlerinde sağlık hizmetlerine erişilememektedir. Gezici diş tarama ve tedavi üniteleri tasarlanmalı ve faaliyete alınmalıdır. Kırsal alan öncelikli olmak üzere mevcut koşullar içerisinde yaşamaya ve başının çaresine eski doğal usullerle bakmaya alışmış olan nüfusun yaşam kalitesi düşüktür. Yaşlı nüfusun düşük olması, ortalama yaşam süresinin kısalığı bu görüşü destekler niteliktedir. Mevcut sağlık verileri yalnızca erişim sağlayabilen görece düşük nüfusa verilen hizmeti ölçtüğünden ilin sağlık hizmetlerine erişim kapasitesini ve aldığı sağlık hizmet kalitesini ölçmemektedir.
- ✚ Başka alternatifi bulunmayan şehir halkı için, hastanelerde ihtiyaç duyulan makine ekipmanların eksiklerinin tamamlanması ihtiyaç duyulanların yenilenmesi yaşamsal önem taşımaktadır. Özellikle iklim koşulları sonucu ağır kış şartlarında hizmet verebilecek sağlık ekipman ve donanımı ivedilikle temin edilmelidir.

- ✚ Alternatif sağlık hizmetinin bulunmayışı tek bir hastaneye ve mevcut koşullara bağımlı kılmaktadır. Özel sağlık birimlerinin yapılanmasına yönelik teşvik politikası geliştirilmelidir. En yakın sınır ili cazibe merkezi olan Van'da sağlık alanında atılımlar devam etmektedir. Ancak özellikle ayakta tedavi gerektiren hizmetlerden faydalanabilmek Hakkâri halkı için oldukça zor, meşakkatli ve kûlfetlidir. Bu çerçevede Van ilinde gerçekleştirilecek sağlık yatırımlarında servis, ulaşım, erişim imkânları ile hasta otel ve veya pansiyonları gibi çözümler üretebilecek mekanizmaların da tasarlanması gerekmektedir.
- ✚ Madde bağımlılığına yönelik hizmet verecek AMATEM'in bulunmayışı nedeni ile Yüksekova ilçesi başta olmak üzere yapılan yüz yüze görüşmelerde ortalama her hanede ya da yakınında var olduğu dile getirilen madde bağımlılığının kayıt ve tedavisi gerçekleştirilememektedir. Ulusal ve uluslararası bağlamda ekonomik, siyasi ve örgütsel bağlantılarının karmaşıklığı nedeni ile sahada tam anlamı madde bağımlılığı ile alakalı sağlıklı bir tarama ve çalışma yürütölememektedir. Önleyici faaliyetler yetersiz kalmaktadır. Ancak bu durum ilde bir AMATEM kurulması ihtiyacını yok etmemektedir. En kısa dönemde tercihan Yüksekova ilçesinde bir merkez kurulmasına, gençler arasında önleyici faaliyetlerin yaygınlaştırılmasına ve düzenli aralıklarla devam ettirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.
- ✚ Önleyici hekimlik uygulamaları yetersizdir. Geliştirilmelidir.

4.4. Sonuç

Mevcut veriler ışığında nitelik ve nicelik bakımından sağlık hizmetlerinde arzu edilen düzeye ulaşılamayan ilde, yıllar itibarı ile yavaş ta olsa iyileşme göstermektedir. Sağlık hizmeti sunan merkezlerin çoğaltılması, mevcut hastanelere kırsal kesim öncelikli olmak üzere erişim imkânlarının artırılması, gezici sağlık sistemlerinin oluşturulması ve yaygınlaştırılması, uzman sağlık personelinin şehre çekilmesi ve tutundurulması gibi ihtiyaçlar öne çıkmaktadır. Öte yandan kadın doğum ve çocuk hastanesinin ivedilikle tamamlanması ve madde bağımlılığına yönelik bir merkez kurulması gerekmektedir.

5. AİLE

Türkiye’de yaşanan sosyoekonomik değişimin bir sonucu olarak aile yapısındaki çekirdekleşme ve geniş aile yapısında, özellikle de ataerkil geniş aile yapısında gözlenen çözülme eğilimlerinin devam ettiğini göstermektedir. Bu değişime koşut olarak Türkiye’de dağılmış aile yapısındaki yaygınlaşmanın, özellikle de 1990’lar sonrasında tek kişilik aile ve tek ebeveynli aile yapılarındaki yaygınlaşmanın ivmesinde çok ciddi bir artış görülmektedir. Türkiye’de aile yapısının değişimini etkileyen nüfusun sayısal büyüklüğü, yapısı, yerleşim yerlerine göre dağılımı, sektörel dağılımı, doğurganlık seviyesi, doğurganlık normu, doğuştan yaşam süresi, aile kuruluşuna ve evliliğe ilişkin özellikleri, kadının toplumsal konumu, sosyal güvenlik sisteminin yapısı ve belki daha da önemlisi, toplumun zihniyet yapısı önemli değişimlere uğrayarak aile yapısının dönüşmesine neden olmuştur. (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013)

5.1. Mevcut Durum ve Eğilimler

Cinsiyet temelli nüfus dağılımına bakıldığında Hakkâri’deki erkek nüfus ortalamasının % 54,17 ile Türkiye ortalaması olan % 50,18’den yüksek, % 46,54 olan kadın nüfus oranının Türkiye ortalaması olan % 49,82’den düşük olduğu görülür. Toplumsal cinsiyet oranı bir bölgedeki toplam kadın sayısının toplam erkek sayısına oranını ifade eder. Hakkâri’de 2015 yılı toplam kadın nüfusu 127.762 kişi iken erkek nüfusu 151.013 kişidir. Bu nüfus yapısıyla Hakkâri’de 100 kadına 118 erkek nüfusu düşmektedir. Bu verilerden Hakkâri’nin eril nüfus yapısına sahip olduğu görülür.

Hakkâri ili cinsiyet temelli mutluluk ve umutluluk oranları ülke ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Mutluluk veren kişiler arasında tüm aile hem kadın hem de erkeklerde en yüksek orana sahiptir.

Tablo 40: Hakkâri-Türkiye Cinsiyete Göre Nüfus Dağılımı

2015	Hakkâri (Merkez)	Yüksekova	Çukurca	Şemdinli	İl Genel	Türkiye
Erkek	42.537	61.309	11.988	35.179	151.013	39.511.191
Kadın	37.025	56.838	5.262	28.637	127.762	39.229.862
İlçe toplam	79.562	118.147	17.250	63.816	278.775	78.741.053
Oran	28,54%	42,38%	6,19%	22,89%		
Erkek	53,46%	51,89%	69,50%	55,13%	54,17%	50,18%
Kadın	46,54%	48,11%	30,50%	44,87%	45,83%	49,82%

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 41: Hakkâri Cinsiyet Bazlı Mutluluk ve Umutluluk Düzeyleri (%)

Hakkâri Umut Düzeyi, (%)	
Erkek / Umutlu	80,61
Erkek / Umutlu değil	19,39
Kadın / Umutlu	82,8
Kadın / Umutlu değil	17,2
Toplam/Umutlu	81,71
Toplam/Umutlu Değil	18,29

Mutluluk	Türkiye	Hakkâri
Mutlu / Erkek	56,1	68,1
Mutlu / Kadın	61,9	73
Orta / Toplam	30,2	16,2
Orta / Erkek	32	15,3
Orta / Kadın	28,5	17,1
Mutsuz / Toplam	10,8	13,2
Mutsuz / Erkek	11,9	16,6
Mutsuz / Kadın	9,6	9,9
Mutlu / Toplam	59	70,6

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2013)

Tablo 42: Hakkâri İli Mutluluk Veren Kişiler

	Kadın	Erkek
Tüm Aile	78,5	79,28
Eş	11,21	8,01
Anne / Baba	3,77	4,58
Çocuklar	5,08	3,11
Kendi	1,23	3,68
Yeğen / ler	0,09	0,00
Arkadaşlar	0,01	0,40
Torunlar	0,03	0,17
Diğer	0,08	0,77

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2013)

Tablo 43: Hakkâri İli 15 + Nüfus Medeni Hal Verileri

Medeni Hal	İl Toplam	Merkez	Yüksekova	Şemdinli	Çukurca
Evli	88.307	27.806	38.895	17.514	4.092
Hiç Evlenmedi	89.603	24.572	36.406	20.845	36.406
Boşandı	613	224	250	103	36
Eşi Öldü	5.082	1.560	2.269	977	276

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 44: İlçelere Göre Evlenmeler (Olay Yerine Göre)

	Merkez	Yüksekova	Çukurca	Şemdinli
2015	551	867	58	361
2014	618	903	48	420

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

5.2.Evlilik Oranları

Evlilik oranları toplumdaki ve aile yapısındaki değişimleri ve nüfus büyüklüklerini etkilemektedir. Hakkâri’de kaba evlenme hızı ülke ortalamasından düşük oranda seyretmektedir. İlk evlenme yaşı kadınlarda ülke ortalamasına yakın olmakla birlikte erkeklerde biraz daha düşüktür. Kaba boşanma hızı ise ülke ortalaması ile kıyaslanamayacak kadar düşük oranlarda yok denilecek kadar az gerçekleşmektedir.

Tablo 45: Kaba Evlenme Hızı (%)

	Hakkâri	Türkiye
2015	6,62	7,71
2014	7,01	7,80
2013	7,02	7,89
2012	6,67	8,03
2011	6,61	8,02
2010	6,75	7,98

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 46: İlk Evlenme Yaşı

	Hakkâri		Türkiye	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2015	26,6	23,9	27,0	23,9
2014	26,6	23,7	26,9	23,7
2013	26,3	23,5	26,8	23,6
2012	26,4	23,3	26,7	23,5
2011	26,3	23,4	26,6	23,3
2010	26,2	22,9	26,5	23,2

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 47: Kaba Boşanma Hızı

	Hakkâri	Türkiye
2015	0,17	1,69
2014	0,11	1,7
2013	0,14	1,65
2012	0,13	1,64
2011	0,11	1,62
2010	0,14	1,62

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

5.3. Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü

Ortalama hane halkı büyüklüğü ülke genelinde düşme eğilimi göstermektedir. Kalabalık aileden çekirdek aileye doğru geçiş eğilimi gözlenmektedir. Hakkâri ilinde de her ne kadar yıllar itibarı ile düşme eğilimi olsa bile ülke ortalamasının oldukça üzerinde seyretmektedir. Genel olarak çok çocuklu aile yapısından kaynaklanan bu durum, genç ve potansiyel nüfusu canlı tutmakla beraber, bağımlı yaş grubu dengelerini değiştirmektedir.

Tablo 48: Hane Halkı Büyüklüğü

	Hakkâri	Türkiye
2015	6,4	3,5
2014	6,6	3,6
2013	6,8	3,6
2012	7,4	3,7
2011	7,6	3,8
2010	7,8	3,8

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Tablo 49: Tiplerine Göre Hane Halkı Sayıları

	Hakkâri	Türkiye
Tek kişilik hane halkı	3.417	3.113.496
Çekirdek aileden oluşan hane halkı	23.616	14.497.539
Geniş aileden oluşan hane halkı	11.898	3.578.540
Çekirdek aile bulunmayan hane halkı	1.347	472.685
Toplam	40.278	21.662.260

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

5.4. SONUÇ

Hakkâri ili evlilik verileri incelendiğinde evli ve hiç evlenmemiş nüfus oranlarının birbirine yakın olması dikkatleri çekmektedir. Bekâr nüfusun bu kadar yüksek olmasının sebepleri arasında kadın nüfusunun erkek nüfustan nispeten düşük olması, istihdam olanaklarının kısıtlı olması, ilde yaygın gelenek ve göreneklere göre yapılması gereken düğün töreni ve altın takı alışkanlıkları nedeniyle oluşan yüksek maliyet sayılabilir. İlk evlenme yaşları ülke ortalamasına yakın seyretmekle birlikte ortalama hane halkı büyüklüğü ülke ortalamasının iki katı kadardır. Bu da ildeki her üç kişiden birinin 0 – 15 yaş aralığında olmasına açıklık getirmektedir. Çok çocuklu aile yapısı şehir için büyüme potansiyelini tetiklerken, bağımlı yaş nüfusunu artırdığından kalkınmışlık göstergelerini olumsuz etkilemektedir.

6. GÜVENLİK VE ADALET

“Demokratik, laik ve sosyal hukuk devletinin gerekleri doğrultusunda; evrensel hukukta kabul edilen temel ilkelere de dayanmak suretiyle, adaletli bir hukuk düzeni oluşturup, toplumumuza her alanda zahmetsiz, hızlı, isabetli, etkin, güvenli yargı ve adalet hizmetleri sunmak” vizyonu ile hareket eden ülkemizde, yargı adalet hizmetleri, yargı düzenini ve örgütünü oluşturan temel yargı alanları ve adalet hizmet birimleri bakımından, aşağıdaki gibidir:

Yargı Alanları

- Anayasa Yargısı,
- Adlî Yargı (Hukuk ve Ceza),
- Askerî Ceza Yargısı,
- Genel İdarî Yargı (İdare ve Vergi),
- Askerî İdarî Yargı

Adalet Hizmetleri:

- Mahkeme, Savcılık ve Avukatlık Hizmetleri,
- Noterlik Hizmetleri,
- Ceza ve İnfaz Hizmetleri,
- Adlî Tıp ve Adlî Bilimler Hizmetleri,
- Adlî Kolluk Hizmetleri (Devlet Planlama Teşkilatı,

2007)

Sınırların daha kolay aşılabilirliği, bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı her türlü imkân ve bunlara paralel olarak kaydedilen gelişmeler, suçluların gerek ulusal ve gerekse uluslararası düzeyde organize suç şebekeleri şeklinde faaliyette bulunmasına olanak tanımıştır. Bunun bir uzantısı olarak dünya genelinde görülen suçlardaki artış ve çeşitlilik, terör ve şiddet korkusu, toplumsal barışı bozarak insanların yaşam kalitesini olumsuz etkilemeye, ekonomik ve sosyal yapıyı dolayısıyla devlet otoritelerini zaafa uğratarak demokrasileri tehdit eder bir hal almaya başlamıştır.

Demokratik toplumların temel ihtiyaçlarının başında hiç kuşkusuz huzur ve güvenlik gelmektedir. Güvenliğin olmadığı bir yerde özgürlükten, demokrasiden ve insan haklarından söz etmek mümkün değildir. Bunun bir sonucu olarak iç güvenlik konusu 21. yüz yılda da gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin öncelikli meselesi olmaya devam edecektir. Dünya hasılasının ekonomik paylaşımdaki adaletsizlikler artmış, ülkeler ve bölgeler arasında yasadışı göç hareketleri hızlanmış, buna bağlı olarak uluslararası uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, uluslararası suç örgütlerinin organize faaliyetlerinde önemli artışlar gözlenmiş ve terörist örgütler doğrudan dünya barışına tehdit oluşturabilecek seviyeye ulaşmıştır. (Devlet Planlama Teşkilatı, 2007)

6.1. Mevcut Durum ve Eğilimler

Hakkâri ilinde Ceza İnfaz Kurumuna giren hükümlülerin suçlara göre dağılımı incelendiğinde uyuşturucu madde imalatı ve ticareti, kaçakçılık, yaralama, ateşli silahlar ve bıçaklar ile ilgili suçlar ile hırsızlığın ilk sıralarda yer aldığı gözlenmektedir. Suç işleyenlerin cinsiyet temelli profilleri incelendiğinde ülke genelinde olduğu gibi şehirde de erkekler çoğunluktadır. Gençler arasında yapılan yüz yüze görüşmelerde özellikle avukatlık mesleğinin rağbet gördüğü ve saygı uyandırdığı gözlenmiştir. Bu durum, ezilmişlik algısı ve hak arama dürtüsü sonucu ya da bölge koşullarından kaynaklı politize olmuşluk sonucu da gelişmiş olabileceği gibi, şehirde üniversite mezunu başarılı addedilen hukuk mezunu örnek rol modellerin de etkisi ile de gelişmiş olabilir. Yine de hak ve hukuk konusunda genel bir hassasiyet şehir geneline hâkimdir.

Tablo 50: Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlülerin Suçlara Göre Dağılımı

	Hakkâri					Türkiye				
	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Toplam	229	223	6	100,00%	100,00%	161.711	156.184	5.527	100,00%	100,00%
Öldürme	9	8	1	3,59%	16,67%	6.534	6.382	152	4,09%	2,75%
Yaralama	21	21	0	9,42%	0,00%	29.818	29.180	638	18,68%	11,54%
Cinsel Suçlar	6	6	0	2,69%	0,00%	4.143	4.078	65	2,61%	1,18%
Kişiyi hürriyetinden yoksun kılma	3	3	0	1,35%	0,00%	2.383	2.310	73	1,48%	1,32%
Hakaret	3	3	0	1,35%	0,00%	3.676	3.515	161	2,25%	2,91%
Hırsızlık	11	10	1	4,48%	16,67%	22.343	20.876	1.467	13,37%	26,54%
Yağma	1	1	0	0,45%	0,00%	4.877	4.734	143	3,03%	2,59%
Dolandırıcılık	0	0	0	0,00%	0,00%	2.463	2.328	135	1,49%	2,44%
Uyuşturucu Madde İmalatı ve Ticareti	55	54	1	24,22%	16,67%	9.177	8.849	328	5,67%	5,93%
Uyuşturucu Madde Kullanma Satın Alma	2	2	0	0,90%	0,00%	2.674	2.629	45	1,68%	0,81%
Sahtecilik	7	7	0	3,14%	0,00%	6.492	6.280	212	4,02%	3,84%
Kötü Muamele	0	0	0	0,00%	0,00%	98	90	8	0,06%	0,14%
Zimmet	0	0	0	0,00%	0,00%	416	399	17	0,26%	0,31%
Rüşvet	0	0	0	0,00%	0,00%	251	243	8	0,16%	0,14%
Kaçakçılık	30	30	0	13,45%	0,00%	3.027	3.001	26	1,92%	0,47%
Trafik Suçları	0	0	0	0,00%	0,00%	1.161	1.155	6	0,74%	0,11%
Orman Suçları	0	0	0	0,00%	0,00%	814	782	32	0,50%	0,58%
Ateşli silahlar ve bıçaklar ile ilgili suçlar	12	12	0	5,38%	0,00%	8.963	8.913	50	5,71%	0,90%
İcra İflas Kanununa Muhalefet	0	0	0	0,00%	0,00%	18.701	18.036	665	11,55%	12,03%
Askeri Ceza Kanununa Muhalefet	0	0	0	0,00%	0,00%	250	250	0	0,16%	0,00%
Tehdit	1	1	0	0,45%	0,00%	5.494	5.403	91	3,46%	1,65%
Mala Zarar Verme	5	5	0	2,24%	0,00%	3.523	3.370	153	2,16%	2,77%
Görevi Yaptırmamak için Direnme	3	3	0	1,35%	0,00%	2.058	2.000	58	1,28%	1,05%
Ailenin Korunması Tedbirine Aykırılık	0	0	0	0,00%	0,00%	4.720	4.640	80	2,97%	1,45%
Diğer Suçlar	60	57	3	25,56%	50,00%	17.655	16.741	914	10,72%	16,54%

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

6.2.SONUÇ

Gerek ülke düzeyinde gerekse il genelinde hükümlü sayısının nüfusa oranı % 1'in altında yer almaktadır. Oransal açıdan düşük olmakla beraber ildeki suç oranlarında uyuşturucu madde imalat ve ticareti ile kaçakçılığın öne çıkması; Yüksekova ve Şemdinli'nin İran ve Irak'a, Çukurca ilçesinin de Irak'a sınır komşusu olması hasebiyle manidardır. Uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığı haricindeki tüketim mallarının sınırlardan geçirilmesinin halk arasında kaçakçılık yerine ticaret olarak algılanması da dikkat çekicidir. Bilinçlendirici, koruyucu ve önleyici tedbirlerin artırılması bu açıdan da önem taşımaktadır. Bu çerçevedeki kaçakçılığa karşı yasal zeminde dış ticaret yapılabilecek altyapıların tesisi önerilmektedir. Ateşli silahlar ve bıçaklar ile ilgili suçlar ile yaralamanın takip ettiği suç profili, özellikle liseliler olmak üzere öğrenciler arasında yoğun yaşanan sözlü iletişim becerilerinin eksikliğinin bir uzantısı olarak ta yorumlanmalıdır. Söz ile çözemediğini kaba kuvvete dönüştüren yetişkinlere yönelik ayrı politika ihtiyacı bulunurken, önleyici kapsamda da özellikle çocuk ve gençlere sözlü iletişim ve kendini ifade eğitimlerinin düzenli aralıklarla verilmesi gerekmektedir.

7. İSTİHDAM

Toplumu oluşturan bireylerin gereksinimlerini karşılayabilmeleri için bir gelire sahip olmaları, diğer taraftan kişisel olarak gelişimlerinin sağlanması ve sosyal sermaye elde edilmesi açısından istihdam piyasası önem taşımaktadır. Kişilerin eğitim aldıkları alanda istihdam edilmesi, insana yakışır iş kapsamına girecek şekilde ücrete ve çalışma koşullarına sahip olabilmeleri kalkınma açısından büyük önem taşımaktadır.

7.1.Mevcut Durum ve Eğilimler

İstihdam incelenirken işgücüne katılma, istihdam oranı, işsizlik, istihdamın türleri ve kayıtlı istihdam önemli konular arasındadır. TÜİK bu verilerin çoğunu Düzey 2 bölgeleri kapsamında açıklarken, 2011 Nüfus ve Konut Araştırması'nda il bazında bazı veriler açıklanmıştır.

7.2. İşgücü

Bir ülkede emek arzını insan sayısı yönünden ifade eden bir kavramdır. Diğer bir deyişle işgücü, bir ülkedeki nüfusun üretici durumda bulunan yani iktisadi faaliyete katılan kısmı demektir. İstatistik terimi ile işgücü genellikle 14 yaşından yukarı ve 65 yaşını aşmayan ve kazanç getirici bir işte çalışanların toplamını ifade etmektedir.

Tablo 51: TRB2 Bölgesi İşgücünün Yıllara Göre Değişimi

TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri)	Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus (Bin Kişi)	İşgücü (Bin Kişi)	İstihdam edilenler (Bin Kişi)	İssiz (Bin Kişi)	İşgücüne katılma oranı %	İşsizlik oranı %	İstihdam oranı %	İşgücüne dâhil olmayan nüfus (Bin Kişi)
2004	983	397	355	42	40,4	10,6	36,1	586
2005	977	394	362	32	40,3	8,2	37,1	583
2006	986	410	378	32	41,6	7,8	38,3	576
2007	1.033	425	372	53	41,1	12,4	36	608
2008	1.093	425	364	60	38,9	14,2	33,3	668
2009	1.121	465	388	76	41,5	16,4	34,6	656
2010	1.138	500	415	85	43,9	17	36,4	639
2011	1.197	566	497	69	47,3	12,3	41,5	630
2012	1.248	572	521	51	45,8	8,9	41,8	676
2013	1.263	581	519	62	46	10,6	41,1	682

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016)

Tablo 52: Hakkâri’de, TRB2 Bölgesinde ve Ülkemizde İşgücü (Bin Kişi)

	İşgücü (Bin Kişi)					
	Toplam		İstihdam		İşsiz	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Hakkâri	63	9	55	7	8	1
TRB2	458	117	406	111	52	5
Türkiye	19.198	7.223	17.862	6.458	1.336	764

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016)

7.3. İşgücüne Katılma ve İstihdam Oranları

İşgücüne katılma oranı, işgücünün çalışma çağındaki nüfusa oranıdır. Çalışma çağındaki nüfus, Türkiye için “kurumsal olmayan (kurumsal yerlerde değil, hanelerde ikamet eden nüfus) sivil nüfus içerisindeki 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus olarak” tanımlanmaktadır.

Tablo 53: Bölge İllerinde ve Ülkemizde İşgücüne Katılım Oranları

Bölge İllerinde ve Ülkemizde İşgücüne Katılım Oranları			
	Toplam	Erkek	Kadın
Hakkâri	41,2	64,6	11,2
Muş	50,3	71,2	28,7
Bitlis	49,2	70,8	25,4
Van	43,2	69,6	15,4
TRB2	48,5	71,5	25,7
Türkiye	47,5	69,2	25,9

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016)

İstihdam oranı kurumsal olmayan çalışma çağı içindeki istihdam edilen nüfustur. İstihdam oranı TRB2 Bölgesi genelinde Türkiye ortalamalarıdır. Fakat Hakkâri ili %41,2 istihdam oranı ile ülke ortalamalarının oldukça altında kalmaktadır, bununla beraber Hakkâri özellikle kadın istihdamı konusunda % 11,2 oranı ile bölge ve ülke ortalamalarının çok altındadır.

7.4. Sektörlere Göre İstihdam

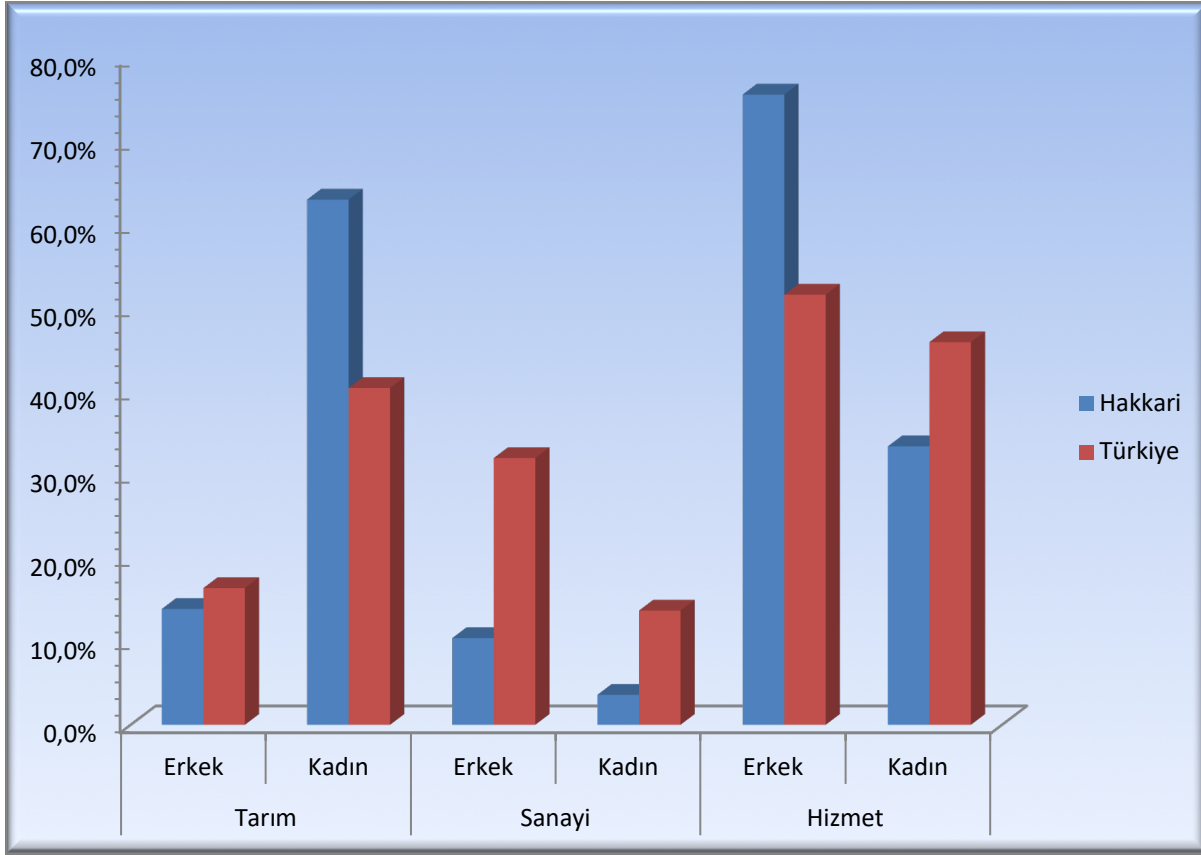
İstihdam yaratan sektörler tarım, sanayi ve hizmetler ana iktisadi faaliyet kolları altında incelenmektedir. Gelişmekte olan bölgelerde tarım ekonomideki ağırlığını korurken, daha gelişmiş bölgelerde hizmetler sektörünün önce geldiği görülmektedir.

Tablo 54: Hakkâri İli ve Türkiye Genelinde İşgücünün Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı

	Tarım		Sanayi		Hizmet	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Hakkâri	13,9	63	10,4	3,6	75,6	33,4
Türkiye	16,4	40,4	32	13,7	51,6	45,9

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016)

Şekil 10: Hakkâri İli ve Türkiye Geneline İşgücünün Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı

Grafikte görülebildiği gibi Hakkâri ilinde Tarım sektöründe Kadın istihdamı Türkiye ortalaması üzerindedir. Fakat Hakkari ilinin Sanayi sektöründe hem kadın hem erkek istihdam oranı ülke ortalamasının altında kalmaktadır. Ayrıca Hakkari %70.8 oranıyla Hizmet sektörünün istihdamdaki oranı en yüksek 3 il arasındadır.

7.5. İşteki Duruma Göre İstihdam

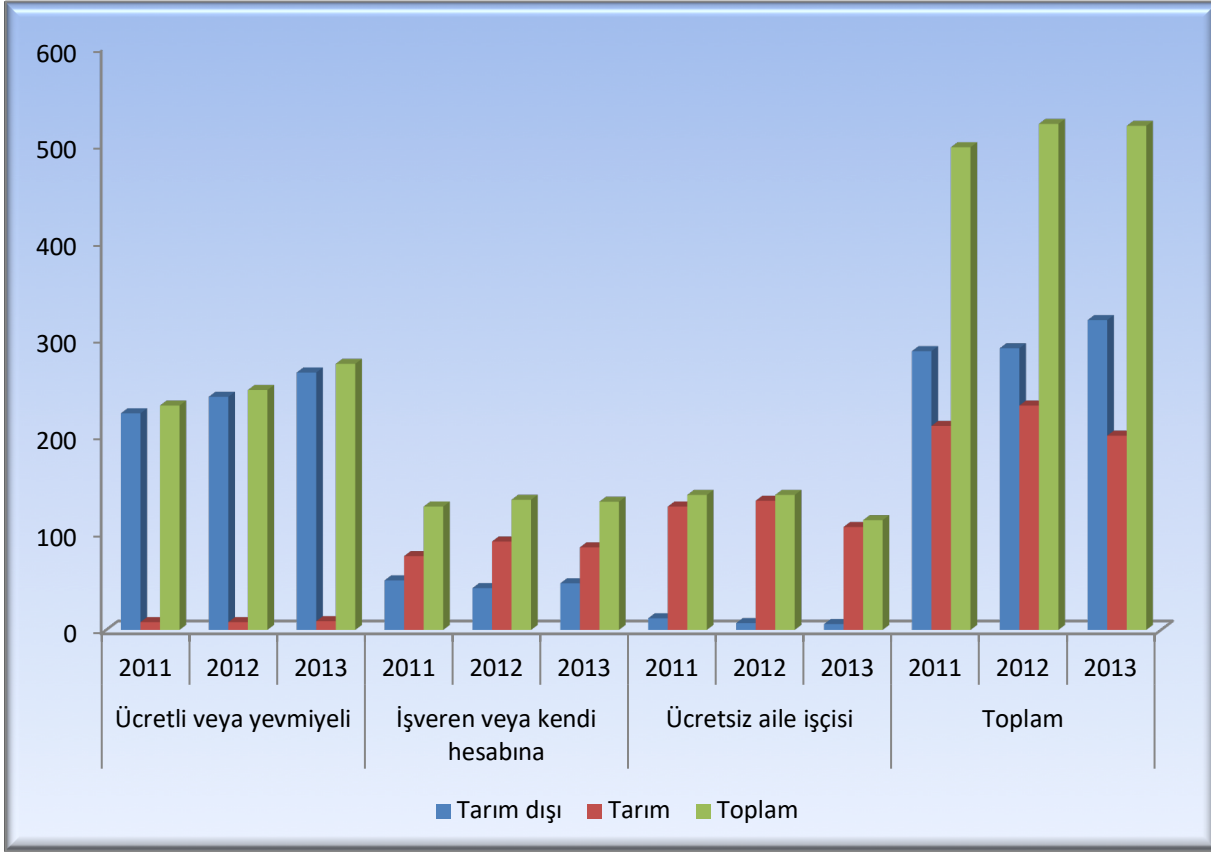
Geniş bir tarım sektörünün kalifiye olmayan bir işgücü için istihdam yaratması bir avantajken bu sektörde istihdam edilen büyük bir işgücünün ücretsiz aile işçisi olması ve ortaya çıkan değer tarımsal sanayiye aktarılmaması nedeniyle yeterince istihdam yaratılamaması bir dezavantajdır.

Tablo 55: İstihdamın İşteki Durumu, TRB2 Bölgesi (Bin Kişi)

	Ücretli veya yevmiyeli			İşveren veya kendi hesabına			Ücretsiz aile işçisi			Toplam		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Tarım dışı	223	240	265	51	43	48	12	7	6	287	290	319
Tarım	8	8	9	76	91	85	127	133	106	210	231	200
Toplam	231	247	274	127	134	132	139	139	113	497	521	519

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016)

Şekil 11: İstihdamın İşteki Durumu, TRB2 Bölgesi (Bin Kişi)

7.6. İşgücüne Katılmama Sebepleri

TRB2 Bölgesi'nde işgücüne katılmama sebeplerine bakıldığında ilk sırada ev işleri ile meşgul olmanın ve bunu özürlü, yaşlı, hasta bakımının takip ettiği görülmektedir. Çok önemli bir paya sahip olan bu iki neden özellikle kadınların işgücüne katılmama durumlarını açıklamaktadır.

Ayrıca TRB2 bölgesinde iş bulma ümidi olmayanların ve iş aramayıp çalışmaya hazır olanların oranının ülke ortalamasının oldukça üzerinde olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 56: İşgücüne Katılmama Nedenleri

	İş bulma ümidi yok	İş aramayıp çalışmaya hazır olan/Diğer	Mevsimlik çalışan	Ev işleri ile meşgul	Öğrenci(egitim-öğretim)	Emekli	Özürlü yaşı veya hasta	Ailevi ve kişisel nedenler	Diğer *	Toplam
TRB2 (Bin Kişi)	48	51	0	334	116	22	90	12	9	682
Toplam İçindeki Yüzdesi (%)	7,04	7,48	0,00	48,97	17,01	3,23	13,20	1,76	1,32	
Türkiye (Bin Kişi)	638	1.441	50	11.463	4.465	3.837	3.666	1.470	308	27.337
Toplam İçindeki Yüzdesi (%)	2,33	5,27	0,18	41,93	16,33	14,04	13,41	5,38	1,13	

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016)

7.7. İşsizlik

İşsizlik rakamları TÜİK'in referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiç bir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan tüm kişiler olarak belirlediği kişilere bakılarak açıklanmaktadır.

Hakkâri ili erkek işsizliğinde Türkiye ortalaması üzerinde fakat bölge ortalamalarına yakın olmasına rağmen Kadın işsizliğinde hem ülke hem bölge oranlarının çok üzerindedir. Ayrıca Hakkâri %13,0 işsizlik oranıyla işsizlik oranı en yüksek 3 il arasındadır.

Tablo 57: Bölge İllerinde ve Türkiye’de İşsizlik Oranları

	İşsizlik Oranı		
	Toplam	Erkek	Kadın
Hakkâri	13	12,5	17,2
Muş	8,1	9,7	3,9
Bitlis	11,1	13,2	4,7
Van	9,8	10,9	4,7
Türkiye	7,9	7	10,6

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016)

Tablo 58: TRB2 Bölgesi 2014 ve 2015 Yılları İşsizlik Oranları

TRB2 Bölgesi İşsizlik Oranı(%)		
	2014	2015
Erkek	16	11,8
Kadın	6,6	3,4

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016)

Türkiye’de işsizliğin azaltılması için iş arayan ve işverenler arasındaki iletişimi düzenleyen ve iş arayanların mesleki yeterliliklerinin artırılması için Çalışma ve İş Kurumları kurulmuştur. İŞKUR’un veritabanına kayıtlı ilde 15.196 kişi bulunmaktadır. İŞKUR’un verdiği meslek ve iş danışmanlığı hizmetleri de dahil edildiğinde toplamda 809 kişi işe yerleştirilmiş bulunmaktadır. (Türkiye İş Kurumu)

7.8. Öncelikli Sorunlar

- ✚ Kadınların çalışma hayatında az olması
- ✚ Ücret düzenlemeleri ve ücretlerin yetersiz olması
- ✚ Tarımda çalışan kadınlara daha düşük yevmiye verilmesi
- ✚ Emeklilik yaşı yüksek olduğu için kadınların kayıt dışı çalışması ve eşleri üzerinden sigortalarını kullanmaları
- ✚ Tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışmanın yaygın olması
- ✚ Sosyal yardımların kayıt dışı istihdamı desteklediği durumların olabilmesi
- ✚ İşverenin maliyetleri düşürmek için kayıt dışı çalıştırması
- ✚ Yasal boşlukları kullanarak işverenlerin vergi kaçırması
- ✚ Asgari ücret üzerinde maaş gösterilip elden firmalar tarafından geri alınması
- ✚ Ev işlerinde çalıştırılan kadınlara sigorta yaptırılmaması
- ✚ Kamu kurumları dışında çalışma şartlarının kötü olması
- ✚ İstihdam alanlarının yetersiz olması
- ✚ Yeterli bilgi beceri ve mesleki bilginin olmayışı
- ✚ Kadın ve gençler arasında işsizliğin yüksek olması
- ✚ İlçelerde çocuk bakımı imkânlarının olmaması ile kadınların çalışamaması
- ✚ Kişilerin eğitim aldığı alanlar dışında çalışmak zorunda kalmaları
- ✚ Ücretlerin yetersiz olması
- ✚ Gençlerin sadece belli alanlarda işleri tercih etmeleri
- ✚ Yanlış mesleki yönlendirmeler yapılması

- ✚ Özel sektörde kıdem tazminatı verilmemesi için işçilerin sık işten çıkarılması
- ✚ İlçelerde iş imkânlarının az olması
- ✚ İşsizlerin ilçe/il dışına göç etmesi
- ✚ İlçelerde genç nüfusun kalmaması
- ✚ Kadınların istihdama girmekten çekinmeleri
- ✚ Kadın istihdamı için kreş zorunluluğu, sosyal haklar gibi sorumluluklar nedeniyle işverenlerin kadın işçi çalıştırmak istememeleri
- ✚ KOSGEB prosedürlerinin zor gelmesi sonucu girişimcilik desteklerinden yararlanılamaması
- ✚ İlin çalışma ve güvenlik kaygılarıyla dışarıya göç vermesi

7.9. Çözüm için Temel Araçlar ve Fırsatlar

İşgücüne katılım oranlarının artırılması için öncelikle kadınların il işgücüne katılımlarının artırılması gerekmektedir. Bu nedenle kadınların eğitim düzeylerinin ve mesleki bilgilerinin artırılmasının yanında, uygun maliyetli kreş imkanlarının geliştirilmesi ve işyerlerinde kreşlerin açılması da önem taşımaktadır. Ancak diğer taraftan kadın istihdamının işverene ek sorumluluklar getirdiği durumlarda kadın personel alımının az olabildiği de göz önüne alınarak düzenlemeler yapılmalıdır.

İlde hem istihdam olanaklarının kısıtlı olduğu hem de yeterince işverenin istediği niteliklere sahip olan işgücünün olmadığı görülmektedir. İstihdam olanaklarının artırılması için özel sektörün desteklenmesi gerekmektedir. Mevcut durumda girişimcilik ve KOBİ'ler için çeşitli destekler verilmektedir. Girişimcilik kursları sonrasında işyerlerini açıp sürdürebilenlerin az sayıda olduğu genel olarak görülmektedir. Bu nedenle özellikle kırsal alanlardaki ve küçük ilçelerdeki kişiler için kooperatif benzeri ortaklı çalışmaların yapılması ve gerekli yönlendirme ve danışmanlıkların yapılması gerekmektedir. KOBİ desteklerinin ise işletmelerin istihdam yaratma kapasitelerini iyi bir şekilde değerlendirmesi gerekmektedir. Diğer taraftan işletmeler desteklenirken çalışma şartlarının uygunluğu ve kayıt dışı işçi çalıştırma gibi noktaların da denetimlerinin sıkı bir şekilde yapılması gerekmektedir.

Bitirilen eğitim düzeyi istatistiklerinden görülebilen ve aynı zamanda dile getirilen işgücünün gerekli niteliklere sahip olmaması sorununun çözülebilmesi için öncelikle örgün eğitime ve yükseköğrenime katılımın artırılması ve eğitim kurumlarında verilen eğitimin niteliğinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Mesleki eğitim ve istihdam bölümünde vurgulandığı gibi mesleki eğitimde uygulamalı eğitimlerin payının artırılması ve işletmeler ile eğitim kurumları arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi gerekmektedir. İlde yapılmış olan istihdam piyasası analizleri ulusal ve uluslararası trendleri ve

işgücü arzının beklentilerini göze alınarak yapılandırılmalı ve bu analizlerin sonuçlarına göre mesleki eğitim programları geliştirilmelidir.

İstihdam piyasasında önemli bir yere sahip olan İşKUR son yıllarda verdiği hizmetleri çeşitlendirmiş bulunmaktadır. İşKUR tarafından istihdam garantili mesleki eğitim kursları verilirken, Halk Eğitim merkezleri de çok çeşitli kurslar vermektedir. Ancak, bu kursların etkinliklerinin artırılması ilin ihtiyacı olan alanların iyi belirlenmesi ve özel sektörle işbirliklerinin artırılması gerekmektedir.

7.10. Sonuç

Hakkâri ilinde Türkiye ortalamasından daha yüksek tarım ve hizmet istihdamı olması dikkat çekmektedir. Yapılan tarımsal üretimin katma değerinin düşük olması, ücretsiz aile işçiliğinin yaygın olması, ücret/yevmiyelerin düşük olması ve kayıt dışı istihdamın yaygınlığı gibi nedenlerle tarımda istihdam gelir düzeyi üzerinde sınırlı bir etki yaratabilmektedir. Bununla birlikte, tarımdaki istihdam dönemsel olmaktadır.

Diğer taraftan İşKUR'a iş aramak için kayıtlı önemli bir kitle vardır. İşKUR iş arayanların niteliklerini geliştirmek için çeşitli meslek edindirme kursları açmakta, bununla birlikte iş ve meslek danışmanlığı hizmeti vermektedir. Ancak, kayıtlı işsizlerin ancak küçük bir bölümünün İşKUR tarafından işe yerleştirildiği görülmektedir. Tarım dışı istihdama bakıldığında büyük çoğunluğun ücretli veya yevmiyeli olarak çalıştığı, işveren veya kendi hesabına çalışanların son yıllarda düştüğü görülmektedir.

İlde paydaşlarla yapılan görüşmelerde işsizliğin ilde önemli bir problem olarak algılandığını ve özellikle gençler arasındaki işsizliğin yüksek olduğunu göstermektedir. Bunun nedenleri arasında istihdam olanaklarının kısıtlı olması ile birlikte, örgün eğitimde alınan mesleki eğitimin yeterli olmaması, gençlerin daha çok hizmetler sektöründe çalışmak istemelerinin de bulunduğu dile getirilmektedir. İlçelerdeki iş imkânlarının kısıtlı olması ise göçü de hızlandıran önemli bir etmendir. Bir bütün olarak baktığımızda ilin istihdam koşullarını etkileyen önemli yapısal etmenler olduğu görülmektedir. Tarım ağırlıklı yapı, sanayi ve hizmetlerin kısıtlı olması ve çalışma koşullarının yeterli düzeyde olmaması işgücü için sorun yaratırken, genel olarak mesleki yeterliliklerin geliştirilmesi gerekliliğı de işvereni etkilemektedir. Bu nedenle bir yandan devlet, herkes için insana yakışır iş imkânlarının geliştirilmesi için aktif olarak rol almalı, diğer yandan örgün ve yaygın eğitimin kalitesi artırılmalıdır.

8. SOSYAL GÜVENLİK

Sosyal güvenlik hizmetleri ile toplumda çalışan tüm bireyler için asgari bir gelir ve yaşam seviyesi sağlanması hedeflenmektedir. Sosyal güvenlik, sosyal yardım ve sosyal hizmetleri de içeren geniş bir anlama sahip olsa da ağırlıklı olarak sosyal sigortalar temelinde şekillenmiştir.

8.1. Mevcut Durum ve Eğilimler

Kayıt dışı istihdam TRB2 Bölgesi'nde yıllar itibariyle azalma eğilimi gösterse de halen çok yüksek bir orandadır. Kayıt dışı istihdam en çok tarım sektöründe görülmektedir.

Tablo 59: Yıllara Göre Kayıtlı ve Kayıtsız İstihdam Sayıları (Bin Kişi)

	Kayıtlı Değil			Kayıtlı			Toplam		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Tarım	207	228	195	3	3	5	210	231	200
Sanayi	66	64	77	18	25	34	84	89	111
Hizmet	99	87	90	103	114	118	202	201	209
Toplam	372	379	362	125	142	157	497	521	519

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016)

Tablo 60: TRB2 Bölgesi Yıllara ve Sektörlere Göre Kayıtlı İstihdam Oranları (%)

	2011	2012	2013
Tarım	1,4	1,3	2,5
Sanayi	21,4	28,1	30,6
Hizmet	51,0	56,7	56,5
Toplam	25,2	27,3	30,3

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016)

Kayıt dışı istihdam oranları incelendiğinde ne kadar önemli bir boyutta olduğu görülmektedir. Tarım sektöründe yüzde 100'e yakını kayıt dışı olarak görülmektedir. Sanayi sektöründe de kayıt dışı istihdam ülke ortalamalarının oldukça üzerindedir. Hizmetler en düşük kayıt dışı oranlarına sahip iktisadi faaliyet kolu olmakla birlikte, bu sektörde de kayıt dışı yüzde 50 ila 55'ler düzeyindedir. Türkiye ile TRB2 kıyaslandığında TRB2 Bölgesi'nde kayıt dışı çalışma oranlarının hizmet sektörü haricinde ülke ortalamalarının oldukça üstünde olduğu görülmektedir.

Tablo 61: TRB2 Bölgesi ve Türkiye Yıllara Göre Kayıtlı İstihdam Oranları (%)

		TRB2 Bölgesi	Türkiye
Erkek	2014	60,1	64,8
	2015	59,2	65
Kadın	2014	24	26,7
	2015	25,9	27,5

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016)

2008 itibariyle Bağ-Kur, SSK ve Emekli Sandığı'na tabi çalışanlar SGK çatısı altında birleştirilmiştir. SSK, hizmet akdi ile çalıştırılanlar için; Bağ-Kur, bağımsız olarak kendi adına ve hesabına çalışanlar için ve Emekli Sandığı, kamu idarelerinde çalışanlar için sosyal güvenlik hizmetleri sağlamaktadır. Sosyal güvenlik sisteminin yeterliliğini değerlendirmek için sosyal güvenliğin kapsadığı nüfusa bakmak gerekmektedir. Bu oran son yıllarda artarak yüzde 97 seviyesine gelmiştir, bunda gelir testi yaptıranların da dâhil edilmesi etkili olmuştur.

8.2. Öncelikli Sorunlar

- ✚ Kayıt dışı çalıştırılmanın çok yaygın olması
- ✚ Tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışmanın yaygın olması
- ✚ İşverenin maliyetleri düşürmek için kayıt dışı çalıştırması
- ✚ Asgari ücret üzerinde maaş gösterilip elden firmalar tarafından geri alınması
- ✚ Ev işlerinde çalıştırılan kadınlara sigorta yaptırılmaması

8.3. SONUÇ

Sosyal güvenlik hizmetleri ile toplumdaki tüm bireyler için asgari bir gelir ve yaşam seviyesi sağlanması hedeflenmektedir. Kayıt dışı istihdam oranının tarımın ve sanayinin etkisiyle oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Hizmetler sektöründe kayıt dışı istihdam her ne kadar ülke ortalamaları düzeyinde olsa da önemli boyutlardadır. Sistemin sürdürülebilirliği açısından aktif pasif dengesi büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede kadınların işgücüne katılmaması veya katıldıkları durumlarda eşleri ya da babaları üzerinden sosyal sigortaları olduğu için kayıt dışı çalıştırılmaları gibi konularda önlemler alınması gerekmektedir. İşverenlerin sigorta masraflarından kaçınmak için hiç kayıt yapmamaları ya da ücretlerin verilen ücretlerden düşük gösterilmesi, hatta maaşların elden geri alınması gibi durumlar da olduğu görülmektedir. Bu nedenle işyeri denetimleri ve verilen desteklerin kontrollerinin yapılması önem taşımaktadır. Diğer taraftan emeklilik yaşı yükselse de yaşlı bireylerin kamu sektörü dışında çalışabilecekleri uygun alanların desteklenmesi, işgücü piyasasında daha uzun süre kalmalarını ve primlerinin daha uzun süre ödenmesini sağlayacaktır.

9. GELİR DAĞILIMI VE FIRSAT EŞİTLİĞİ

Gelir dağılımı bir ülkede üretim sonucu ortaya çıkan gelirin yine o ülke içerisindeki insanlara çeşitli dağılım araçlarıyla paylaşılması olarak tanımlanabilir. Bir ülke ya da bölgede gelir dağılımının iyi analiz edilmesi; sosyal ve ekonomik kararların alınması ve sermaye birikimi ve sosyal yapının iyileştirilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

9.1. Mevcut Durum ve Eğilimler

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2006 yılında uygulanmaya başlanan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması hane halkları ile kullanılabilir hane halkı gelirine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak, 5 grup içerisinde yüzde 20’lik hane grupları oluşturulmaktadır.

Bölgemizin içinde yer aldığı TRB Ortadoğu Anadolu’nun 2007-2014 yılları gelir dağılımı incelendiğinde gelirden en yüksek payı alan yüzde 20’lik dilimin gelirden aldığı payda % 47,3’ ten % 45,8’e bir düşüş yaşanırken, en düşük payı alan yüzde 20’lik dilimin gelirden aldığı payın % 6,6’dan % 6,7’ye yükseldiği görülmektedir.

Tablo 62: Düzey 1 Bölgeleri itibarıyla Gelir Dağılımı, 2007, 2014

	1.Yüzde20		2.Yüzde20		3.Yüzde20		4.Yüzde20		5.Yüzde20	
	2007	2014	2007	2014	2007	2014	2007	2014	2007	2014
TR1 İstanbul	8,3	7,3	12,0	11,6	15,9	15,3	20,4	21,0	43,5	44,9
TR2 Batı Marmara	7,6	7,6	13,2	12,5	17,0	16,4	22,2	22,1	40,0	41,4
TR3 Ege	6,7	7,4	11,2	11,6	15,5	15,6	21,8	21,5	44,8	43,9
TR4 Doğu Marmara	7,0	8,1	11,0	12,3	14,9	16,0	20,3	21,6	46,9	42,1
TR5 Batı Anadolu	7,4	6,5	11,3	10,7	14,8	14,7	20,1	21,2	46,4	46,8
TR6 Akdeniz	6,0	6,3	10,3	10,4	14,7	15,0	20,5	22,0	48,5	46,3
TR7 Orta Anadolu	8,0	7,4	12,1	11,9	16,4	15,7	22,6	21,5	40,9	43,5
TR8 Batı Karadeniz	7,2	7,7	12,1	12,1	16,0	16,2	21,0	22,3	43,7	41,8
TR9 Doğu Karadeniz	7,5	8,1	12,5	13,3	15,8	17,1	21,7	21,8	42,5	39,7
TRA Kuzeydoğu Anadolu	5,9	6,5	10,1	10,6	15,5	14,9	22,1	20,9	46,5	47,2
TRB Ortadoğu Anadolu	6,6	6,7	10,9	11,0	14,6	15,0	20,7	21,5	47,3	45,8
TRC Güneydoğu Anadolu	7,1	7,2	11,9	11,3	15,8	15,1	20,4	20,6	44,7	45,8
Türkiye	5,8	6,2	10,6	10,9	15,2	15,3	21,5	21,7	46,9	45,9

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016)

GİNİ katsayısı kişisel gelir dağılımını ölçmek için, yaygın olarak kullanılan dağılım ölçüsüdür. GİNİ katsayısı 0’a yaklaştıkça bir toplumdaki gelirin daha adaletli olarak dağıtıldığı, 1’e doğru gittikçe ise toplumdaki gelirin daha az kişi tarafından paylaşıldığı ve 1’e eşit olduğu durumda ise yalnız bir kişi tarafından alındığı düşünülmelidir.

Tablo 63: GİNİ Katsayısı

Bölge	GİNİ Katsayısı	
	2006	2014
TR1 İstanbul	0,361	0,367
TR2 Batı Marmara	0,359	0,333
TR3 Ege	0,412	0,358
TR4 Doğu Marmara	0,390	0,336
TR5 Batı Anadolu	0,399	0,395
TR6 Akdeniz	0,402	0,395
TR7 Orta Anadolu	0,359	0,355
TR8 Batı Karadeniz	0,367	0,34
TR9 Doğu Karadeniz	0,393	0,309
TRA Kuzeydoğu Anadolu	0,364	0,4
TRB Ortadoğu Anadolu	0,380	0,386
TRC Güneydoğu Anadolu	0,381	0,379
Türkiye	0,403	0,391

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016)

Ortadoğu Anadolu Bölgesi incelendiğinde, GİNİ katsayısı 2006 yılında 0,380 iken, 2014 yılında bir 0,386'ya çıkmış olduğu görülmektedir. Bu artıştan da anladığımız üzere, GİNİ katsayı yükselerek 0'dan biraz daha uzaklaşmış ve 1'e biraz daha yaklaşmıştır. Ortadoğu Anadolu Bölgesi'ndeki GİNİ katsayısı incelendiğinde, bu sayının diğer bölgelere göre daha yüksek olduğu yani bölgede daha dengesiz bir gelir dağılımının olduğu görülmektedir.

9.2. Sonuç

Gelir dağılımının eşitliği bir toplumun refahı için büyük önem taşımaktadır. Gelir dağılımını belirleyen etmenler arasında üretim araçlarının mülkiyeti, kamu hizmetlerinin dağılımı, istihdam olanakları ve çalışma koşulları, yatırım alanlarının dağılımı gibi birçok etmen bulunmaktadır. Bölge genelinde gelir dağılımında yüzde 20'lik hane gruplarında birinci sırada gelen grubun toplam gelirin yüzde 45'ini aldığı görülmektedir. Bu pay son yıllarda azalsa da, bu oranın hala oldukça önemli bir düzeyde olduğu görülmektedir. Son grubun aldığı pay ise yüzde 6 civarındadır. GİNİ katsayısı incelendiğinde bu sayının diğer bölgelere göre kısmen daha yüksek olduğu, yani daha az dengeli bir gelir dağılımının olduğu görülmektedir.

İl içindeki ilçeler arasında ekonomik yapıda önemli farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ilçeler arasında da benzer değildir. Hakkâri ilinde merkez ve Yüksekova

ilçelerinin daha gelişmiş olduğu ve bu ilçelerde işletmelerin sayısının diğer ilçelere kıyasla daha fazla olduğu görülmektedir. Coğrafi konum, insan kaynaklarının durumu ve ulaşım ağlarına yakınlık gibi bu durumun birçok nedeni bulunmaktadır.

Gelir dağılımını etkileyen faktörler göz önüne alındığında, gelir dağılımının iyileştirilmesi için de yapısal düzenlemelerin önem taşıdığı görülmektedir. Diğer taraftan tarımsal üretimin ve değerlerinin artırılması ve hayvancılığın daha bilinçli bir şekilde yapılması ile kırsal alanda gelirin artması mümkün olacaktır. Hem kırsal hem de kentsel alanlar için gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, ücret ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi gelir dağılımı için önemlidir.

10.KONUT

1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile başlayarak konutun bir insan hakkı olduğu uluslararası düzeyde kabul edilmiştir. Konut ve kentleşme, her dönemin kendi konjonktürü içinde politikanın yoğun bir biçimde etrafında döndüğü bir konu olmuştur. Ülkemizde de 1. Beş yıllık kalkınma planında bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi amacıyla dağınık ve küçük ölçekli köy yerleşme yapısıyla büyük şehir bölgeleri olarak tanımlanan metropoliten bölgeler arasında dengeli gelişme önerileri ortaya konulmuştur. 2. Beş yıllık kalkınma planında, artık mekânla ilgili konularda alt başlıklar açılmış, arsa ofisinin kurulması öngörülmüştür. 3. Beş yıllık kalkınma planında kentsel mekân düzenlemesi ve yönetim konularına yoğunlaşmıştır. Yerel ve merkezi yönetim arasında düzeyde ve yatayda gözlemlenen koordinasyon sorununun çözüm yolları aranmıştır. 4. Beş yıllık kalkınma planında kentsel mekân yönetimine dair ilkeler ve politikalar geliştirilmesine vurgu yapılmıştır. Yerel yönetimin uygulama erklerini güçlendirmek ve kaynak kullanımında merkezi yönetime olan bağımlılığın giderilmesine çözüm önerileri geliştirilmiştir. 5. Beş yıllık kalkınma planında şehircilik hizmetlerinin ana sorumlusu olarak belediyeler tanımlanmıştır. Ayrıca gelişme gözlenecek kentler 1965 – 1975 döneminden hareketle orta ölçekli kentler olarak görülmüştür. Buna ek olarak, şehirlerde hizmet standartlarının yükseltilmesine yönelik olarak; büyüme hızı, uzmanlaşma, imar planlarının tamamlanması, tarım arazilerinde yapılaşmanın önüne geçilmesi ve organize sanayi bölgelerinin bütüncül yaklaşımla ele alınması temel ilke kararlar olarak belirlenmiştir. 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın temel hedef ve stratejilerinde, müdahale edilmesi gereken ana sorunlardan bu yazının konusunu ilgilendirenleri nüfus artışı, işsizlik ve bölgesel gelişmişlik farklarıdır. Konut ihtiyacının karşılanması, çevre düzenlenmesi ve konut büyüklüklerinin düşürülmesine ilişkin hususlara değinilmiş, ayrı başlık açılmamıştır. 7. Beş yıllık kalkınma planında bölgesel dengeli gelişme, önceki dönem planlarında olduğu gibi bu dönem de üzerinde hassasiyetle durulan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgelerin kendilerine has özellik ve sorunlarının çözümüne yönelik sektörel gelişme kararları ve mekânsal analizlerin bir bütün olarak ele alınan bir yaklaşım geliştirilmesi bir zorunluluk olarak görülmüştür. Bu sorunun ortadan kaldırılması amacıyla, “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri öncelikli olmak üzere, ülkenin göreceli olarak geri kalmış yöreleri için, kaynakları ve gelişme potansiyelleri göz önünde bulundurularak bölgesel gelişme projeleri hazırlanması” planlanmıştır. Kentlerin aşırı fiziki büyümesi ve yoğunlaşmasının önlenmesi için alternatif kentsel yerleşmelerin desteklenmesi planlanmıştır. “Büyük kentlere verilen sanayi teşviklerinin sınırlandırılması, fiziki ve mali teşviklerin diğer yörelere ve orta büyüklükteki kentlere yönlendirilmesi, bu kentlerin konut ve altyapı projeleriyle desteklenmesi politikalarının uygulama alanı sınırlı kalması” bir sorun olarak tespit edilmiş ve bu durumun iyileştirilmesi ile bölgesel eşitsizliklerin ve aşırı kentleşmenin önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Bunlara ek olarak “kentlileşememe” de bir sorun olarak tanımlanmıştır. Göç edilen kentlerin sunduğu

ekonomik ve sosyal birikimden faydalanamamaları nedeniyle kent yaşamına entegre olamayan nüfusun sorunlarının ortadan kaldırılması, planın bir başka ana hedefidir. 8. Beş yıllık kalkınma planına ek olarak hazırlanan Yerel Yönetimler ve Kentleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporları, yerleşmelere birçok farklı açıdan bakılması ve öneriler geliştirilmesi gerekliliğinin farkındalığını göstermektedir. Bunlara ek olarak kurulan kentleşme ve imarla ilgili alt komisyon ise kentleşme sürecine vurgu yaparak, göç sorununa dair öneriler geliştirmiş, ek olarak da altyapı ve ulaşım gibi fiziksel konularda öneriler getirmiştir. 9. Beş yıllık kalkınma planı yerleşme – kentleşme özel ihtisas komisyon raporunda “Kentleşme Yerleşme Vizyonu ve Geleceğe Dönük Stratejiler” başlığı altında, bölgesel eşitsizlik ve yerel kalkınma sorunları, yerleşme ve kentleşme sorunları ve planlama sorunlarını tanımlayarak öneriler getirilen planda, bu konulara ilişkin kapsamlı bir SWOT analizi de yapılmıştır. (Yılmaz, 2011). 10. Beş yıllık kalkınma planında yerel yönetimler özel ihtisas komisyon raporu hazırlanmış, planın hedefleri arasında yaşanabilir mekânlar ve sürdürülebilir çevre doğrudan yer almaktadır. Mekânsal gelişme ve planlama, kentsel dönüşüm ve konut, kentsel altyapı hususları ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

10.1. Mevcut Durum ve Eğilimler

Konuttaki mülkiyet durumlarına göre Hakkâri’de ev sahipleri ülke ortalamasından fazla, kiracılar ülke ortalamasının altındadır. Lojmanda oturanların yüzdesi ülke ortalamasının 3 katıdır.

Tablo 64: Konuttaki Mülkiyet Durumuna Göre Dağılım (Bin)

		Hakkâri	Türkiye
	Konutta ikamet eden hane halkı sayısı	34	19.454
Mülkiyet Durumu	Ev sahibi	27	13.099
	Kiracı	6	4.637
	Lojmanda oturan	1	299
	Ev sahibi değil ama kira ödemiyor	1	1.420
Mülkiyet Durumu %	Ev sahibi	77,5	67,3
	Kiracı	17,6	23,8
	Lojmanda oturan	3,2	1,5
	Ev sahibi değil ama kira ödemiyor	1,6	7,3

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2011)

10.2. Konut Niteliği

Tablo 65: Bina İnşa Yılına Göre Dağılım %

	Hakkâri	Türkiye
1960 ve öncesi	0,7	4,2
1961-1970	0,7	5,9
1971-1980	2,5	13,4
1981-1990	11,8	18,9
1991-2000	28,9	24,6
2001 ve sonrası	40,1	21,8
Bilinmeyen	15,3	11,3

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2011)

Tablo 66: Bina Kat Sayısına Göre Dağılım (%)

Kat Sayısı	Hakkâri	Türkiye
1	50,40	20,00
2	20,08	19,50
3	7,70	11,90
4	6,80	11,80
5	7,00	13,70
6 +	7,20	23,10

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2011)

Tablo 67: Oda Sayısına Göre Dağılım (%)

Oda Sayısı	Hakkâri	Türkiye
1	0,9	1
2	6,8	7,3
3	31,5	39,9
4	42,8	45,1
5	14,5	4,9
6 +	3,6	1,7

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2011)

Tablo 68: Kullanım Kolaylığına Göre Dağılım (%)

		Hakkâri	Türkiye
Borulu Su	Konutun içinde	96,50	97,40
	Konutun dışında	1,50	1,70
	Yok	2,00	0,90
Tuvalet	Konutun içinde	96,60	92,50
	Konutun dışında	2,80	7,30
	Yok	0,60	0,30
Banyo	Konutun içinde	98,00	97,20
	Konutun dışında	1,40	1,70
	Yok	0,60	1,10

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2011)

Tablo 69: Isıtma Sistemine Göre Dağılım (%)

	Hakkâri	Türkiye
Soba (doğalgaz sobası dâhil)	82,9	57,1
Kat Kaloriferi	0,2	25,6
Kalorifer (Merkezi)	16,7	11,4
Klima, elektrikli ısıtıcı ve diğer sistemler	0,1	5,9
Yok	0	0,1

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2011)

10.3. Sonuç

Konut, içinde hem sosyal hem ekonomik hem de fiziksel özellikleri barındırıyorsa da, konutun kendisine ve üretim biçime ilişkin tanımlar ile yapılan dönemlerin kendilerine has koşullarını taşıdığından; gerek içinde yaşayan bireylerin gerekse toplumun yaşamını şekillendirirler. Bu çerçeveden incelendiğinde Hakkâri ili sosyo ekonomik gelişmişlik düzeyi düşük olduğundan, konut mülkiyet yapısının çoğunluğunun ev sahibi olması önemlidir. Kırsal nüfusun hala yüksek olduğu ilde, bina inşa yılları terör ve zorunlu göç olaylarının yoğunlaştığı 1990'lı yıllar itibarıyla artış göstermiştir. Binaların büyük çoğunluğu tek veya iki katlı, 3 veya 4 odalıdır. Ortalama oda sayısı Hakkâri'de 3,8 ülkede 3,5'tir. Oda başına düşen kişi sayısı ülkede 1,1 iken ilde 1,9 olarak belirlenmiştir. Kullanım kolaylığı incelendiğinde borulu su ve tuvaletin bulunmadığı evler ülke ortalamasının üzerindedir. İklim koşulları ve coğrafi konumu nedeni ile ağır kış aylarının yaşandığı şehirde % 82,9 gibi ülke ortalamasının oldukça üzerinde soba ile ısınma ölçülmüştür. Elbette bu oranın yüksekliğinde yardım mahiyetinde dağıtılan kömürün de etkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Gerek güvenlik, sağlık gerekse çevresel etki nedeni ile soba ile ısıtma sistemlerine yönelik alternatif çözüm üretilmelidir.

11.YOKSULLUK

Yoksulluk, günlük temel ihtiyaçların tam veya yeterli bir şekilde karşılanabilmesini sağlayacak miktarda gelirden yoksun olunmaması durumudur. İnsanların yaşam standartlarının düşük olması anlamına da gelen yoksulluk, çevresel, ekonomik, toplumsal ve siyasal sebeplerden kaynaklanabilir. Hangi sebeplerden kaynaklanırsa kaynaklansın ülkeler yoksulluk seviyesini en aza indirmek için çalışırlar. Bu amaçla hem ülke düzeyinde hem de bölgesel seviyelerde yoksullukla mücadele plan ve programları yapılır. Bu programlar ile ülke genelinde işsizliğin azaltılması, bireylerin yaşam standartlarının geliştirilmesi, ekonomik ve sosyal açılardan, daha refah ve huzurlu bir toplum oluşturulması amaçlanır. Bir ülkedeki yoksulluğun boyutları cinsiyet, yaş durumu, ülkenin sosyo-ekonomik koşulları, eğitim, meslek gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak değişebilmektedir. Yoksulluğun ileri seviyelerde görüldüğü bölge ve ailelerde genel eğitim seviyesinin düşük olduğu görülür. Yoksul ailelerin sosyal olarak dışlanması onları bulundukları çevreden ve toplumun bütününden uzaklaştırırken birlikte yaşama bağlarının da zedelenmesine neden olur. Yoksulluğun azaltılması ve sosyal dışlanma ile mücadele edilmesi ulusal kalkınma hedefleri arasında bulunmaktadır. Kalkınma ile toplumun tüm kesimlerinin ekonomik ve sosyal yönden daha yüksek bir refah düzeyine ulaşmaları ve yaşam kalitelerini arttırmaları amaçlanmaktadır.

11.1. Mevcut Durum ve Eğilimler

Türkiye’de yoksulluğa ilişkin veriler ülke düzeyinde ve istatistiki bölge birimleri sınıflandırılmasına göre yapılır. Aşağıdaki tabloda Hakkâri’nin de aralarında bulunduğu, TRB2 (Bitlis, Hakkâri, Muş, Van) Doğu Anadolu Bölgesi’nde 2010- 2014 yılları için eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine göre yoksulluk sınırı, yoksul sayıları ve yoksulluk oranı verileri, ortalama gelirin %50 ve %60’ına göre hazırlanmış verileri verilmiştir. Yoksulluk sınırı fertler ya da haneler arasındaki medyan (orta) gelirin belli oranlarda kullanılmasıyla belirlenir.

Tablo 70: Yoksulluk Sınırı, Yoksul Sayısı ve Yoksulluk Oranları (Doğu Anadolu)

Yıl	Ortalama Gelirin % 50'sine Göre			Ortalama Gelirin % 60'ına Göre		
	Yoksulluk Sınırı (TL)	Yoksul Sayısı (Bin)	Yoksulluk Oranı % 50	Yoksulluk Sınırı	Yoksul Sayısı (Bin)	Yoksulluk Oranı % 60
2014	5390	1214	11,6	6467	1706	10,8
2013	4871	1356	13,1	5845	1770	11,1
2012	4394	1355	12,2	5272	1811	11,3
2011	3958	1472	13,3	4750	1931	12,1
2010	3608	1341	11,7	4330	1799	11,1

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu)

Doğu Anadolu Bölgesinde ortalama gelirin %50'sinin alındığı durumda yoksulluk sınırının 2010 yılında 3.608 TL iken 2014 yılı için 5.309 TL ile artmış olduğu; yoksulluk oranının 11,7'den 11,6'ya düştüğü görülür. Aynı oranlar % 60 gelir ölçeğindeki yoksulluk sınırı 2010 yılı için 4.330 TL, 2014 yılı için ise 6.467 TL olmuştur. Yine % 60'lık gelir ölçeğinde yoksulluk oranı 2010'da 11,1 olurken 2014 yılında 10,8'e düşmüştür.

11.2. Yoksulların Profili

Hakkâri nüfusunun % 45,2'si köylerde, % 54,8'i ise şehirlerde yaşamaktadır. Şehirde yaşanan İşsizliğin, dolayısıyla yoksulluğun başlıca nedenleri; kırsaldan kent merkezine yaşanan yoğun göç, ilçeler ve kent merkezinde yeteri kadar iş imkânlarının bulunmaması, çalışan nüfusun eğitim seviyesinin ve meslek bilgisinin düşük seviyelerde olması ve elverişsiz coğrafi yapıdır.

Kırsal kesimlerdeki nüfusun göç etmesi ile göç veren ilçelerde çalışan nüfusun azalması yoksulluğu artırırken, il merkezine gelen nüfus içerisinde istihdam piyasasına girmekte zorlanan ya da düşük ücretlerle çalışan nüfus kentte günlük ihtiyaçlarından doğan harcamalarının da artmasıyla yoksulluk riski altında olabilmektedir.

Hakkâri'de yaşanan yoksulluğun temel sebeplerinden biri ildeki istihdam ve iş piyasasının düşük seviyelerde olmasıdır. Şehirde kurulu bir Organize Sanayi Bölgesi olmamasının yanında var olan Küçük Sanayi Sitesinde de işyerlerinin çoğu atıl durumdadır. Bunlara bağlı olarak da işsizliğe dayalı yoksul fert sayısı artmaktadır.

Yoksul kesimlerin eğitim seviyelerine bakıldığında genel olarak düşük seviyeli oldukları görülür. İşsiz nüfusunun büyük bir kısmını gençlerin oluşturduğu ilin eğitimli olan nüfusunda da yoksulluk riskinde artış görülmektedir.

Yoksulluk riski görülen diğer kişiler arasında eşinden ayrılmış çocuklu kadınlar, şiddet gören kadınlar ile çocukların bakımı nedeniyle işe giremeyen kadınlar bulunmaktadır. Diğer taraftan yaşlılar da önemli bir risk grubudur. Çalışamayacak durumda olan yaşlı ve hastalar da çocuklarının yardımları ve sosyal yardımlar ile yaşamlarını sürdürebilmektedir.

11.3. Yoksullukta Öncelikli Sorunlar

- ✚ İş imkânlarının kısıtlı, sanayileşmenin yetersiz olması geçimi zorlaştırmaktadır.
- ✚ Bölgede yaşayan halk arasında beraber iş yapma kültürünün olmaması
- ✚ Kalifiye personel eksikliği nedeniyle iş piyasasının gelişmemesi.
- ✚ Bölgede süregelen güvenlik sorunları nedeniyle yatırımların gelişmemesi
- ✚ Yoksul ile zengin arasındaki gelir adaletsizliğinin varlığı
- ✚ Kayıt dışı istihdam ve düşük ücretlerle sağlanan işgücü
- ✚ Kırsalda verilen eğitimin modern yöntemlerden uzak olması
- ✚ Eğitim seviyesinin ve farkındalığın yeterince gelişmemiş olması nedeniyle yoksulluğun nesiller boyunca devam etmesi.

11.4. Çözüm İçin Temel Araç ve Fırsatlar

- ✚ Yeni iş alanları yaratıp istihdamın ve iş yaşamına katılımın geliştirilmesi için öncelikle bölgedeki kurum ve kuruluşların, özel sektör temsilcilerinin ve bölge halkının önemli görevler üstlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda taraflar arasında işbirliğinin geliştirilmesi ile kaynaklarının yeterli ve etkin kullanımı sağlanarak iş ortamının geliştirilmesine çalışılmalıdır.
- ✚ Bölge halkında beraber iş yapma kültürünü geliştirmek amacıyla bilgilendirme eğitim ve seminerleri düzenlenmeli bu yolla rekabet gücü yüksek daha modern ve daha dayanıklı işletmelerin kurulması sağlanmalıdır.
- ✚ Bölge doğal kaynak envanteri çıkarılmalı, istihdam piyasası analizleri yapılmalı, özel sektörün büyümesi için etkin destekler verilmeli, işletmelerin sosyal güvenlik, çalışma şartları ve iş güvenliği konularında denetlenmeleri eksiksiz yapılmalıdır.
- ✚ Yoksulluğun önemli sebeplerinden olan eğitimsizlikle mücadele kapsamında çocuklar erken yaşlardan itibaren eğitilmeli, eğitimde modern yöntemler kullanılmalı ve mesleki eğitim kuruluşlarına daha fazla kaynak ve enerji harcanmalıdır.
- ✚ Yoksullukla mücadelede kent merkezleri ve kırsal alanlarda farklı yol ve yöntemler kullanılmalı, istihdam önündeki engellerle farklı ve yaratıcı metotlarla savaşılmalıdır. Kent merkezlerinde işletmelere kalifiye eleman sağlayıcı programlar uygulanmalı gerekli kontrol ve analizler devamlı olarak takip edilmelidir. Kırsalda yaşayan halkın istek ve ihtiyaçları doğrultusunda destek ve yardımlar arttırılmalı, gelir getirici faaliyet ve alanların geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesine çalışılmalıdır.
- ✚ Kentsel ve kırsal alanlarda yoksulluk farklı yaşandığı için çözümler için de farklı tedbirler gerekmektedir. Kırsal alanlarda ve küçük ilçelerde nitelikli eğitim olanaklarına ulaşmanın kolaylaştırılması ve taşınabilir sistemin sorunlarının giderilmesi gerekmektedir. Kırsal alanda aynı

zamanda gelir getirici faaliyetlerin artırılması için yeni teşvikler verilmesi gerekmektedir. Kırsalda kooperatifçiliğin desteklenmesi, çiftçilerin iyi tarım uygulamaları ile ilgili bilgilendirilmesi, tarım alanları dışında kalan ve tarıma kazandırılabilir olan boş tarımsal alanların üretime açılması, tarımsal girdilere yönelik teşviklerin verilmesi, katma değeri yüksek ürünlerin desteklenmesi çözüm önerileri arasındadır. Bu alanda özellikle nakdi desteklerin dışında yönlendirme ve danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve birlikteliğin teşvik edilmesi önemlidir.

11.5. Sonuç

Uzun bir süreç ve geniş kaynak ayrılması gereken yoksulluğun ortadan kaldırılması hedefine ulaşmak için devlet, özel sektör ve hane halkı hep birlikte çalışmalı; yoksulluğun azaltılmasında eğitim, işgücü piyasası politikaları, sosyal yardım ve hizmetler beraber ele alınmalıdır. Hane halkı büyüklüğünün fazla, genel eğitim seviyesinin düşük olduğu ilde eğitim ve aile planlamasına yönelik çalışmalara öncelik verilmelidir. Kayıt dışı istihdam ile kaybolan sermaye ve işgücü kayıt altına alınmalı, genel ücretlerde iyileştirmeler yapılmalıdır. Genel olarak düşük sevilere olan istihdam olanaklarının artırılması için çalışmalar yapılmalı, ildeki yetişkinler ve eğitilmiş gruplar için uygun iş imkânlarının artırılması gerekmektedir.

12. SOSYAL YARDIMLAR

Vatandaşların temel ihtiyaçlarını karşılaması için kamu kurumları, sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler ve vakıflar gibi kurum ve kuruluşların sağladığı sosyal yardımlar yoksullukla mücadelede önemli araçlardır. Ülkemizde yoksullara sağlanan sosyal yardımlar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı koordinasyonunda Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) tarafından aynı ve nakdi yardımlar şeklinde verilmektedir.

12.1. Mevcut Durum ve Eğilimler

Sosyal Yardımlardan Faydalanma Durumu ve En Çok Faydalanılan Sosyal Yardımlar

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Türkiye’deki diğer kentlerde olduğu gibi Hakkâri’de de her ilçede mevcuttur. Vakıflar il/ilçe nüfuslarına ve sosyo-ekonomik gelişmişliğe bağlı olarak merkezden bir pay almaktadır. Fonları çerçevesinde Mütevelli Heyeti tarafından periyodik olarak gıda, giyim, yakacak, barınma, sağlık, eğitim alanlarında ve kişilerin acil ihtiyaçlarını gidermek için yardımlar yapmaktadır. Yapılan yardımlar için öncelikle başvuru alınmakta, hane kaydı yapıldıktan sonra idari veriler ile gelir durumuna bakılmakta ve hane ziyareti ile sosyal incelemeci görüşünü belirtmekte ve mütevelli heyeti de kararını belirtmektedir.

Tablo 71: Hakkâri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı 2015 Yılı Yardım Çizelgesi

Nakdi Yardım	Kişi Sayısı (Bin)	Ödenen Tutar (TL)	
Hakkâri Merkez	20.159	3.001.246,33	Vakfin Öz kaynağından Yapılan Ödeme
Hakkâri Merkez	18.430	14.297.688,30	Merkezi Olarak Yapılan Ödeme
Yüksekova	29.434	2.939.023,00	Vakfin Öz kaynağından Yapılan Ödeme
Yüksekova	36.990	30.026.599,99	Merkezi Olarak Yapılan Ödeme
Çukurca	7.032	1.300.215,00	Vakfin Öz kaynağından Yapılan Ödeme
Çukurca	3.002	2.065.051,24	Merkezi Olarak Yapılan Ödeme
Şemdinli	15.795	1.475.334,00	Vakfin Öz kaynağından Yapılan Ödeme
Şemdinli	19.949	14.028.121,07	Merkezi Olarak Yapılan Ödeme
Toplam	150.791	69.133.278,93	

Ayni Yardım	Kişi Sayısı (Bin)	Ödenen yardım Tutarı (TL)
Hakkâri Merkez	40.478	5.230.763,34
Yüksekova	70.213	5.835.235,41
Çukurca	8.157	829.548,71
Şemdinli	17.097	1.810.262,70
Toplam	135.945	13.705.810,16

Hane Dosya Sayısı	
Hakkâri Merkez	9.000
Yüksekova	16.040
Çukurca	1.702
Şemdinli	11.000
Toplam	37.742

Kaynak: (Hakkâri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, 2016)

Yüksekova'nın hem nakdi hem de ayni yardımlardan Hakkâri Merkez ve diğer ilçelerinden daha fazla faydalandığı görülmektedir. Bunun temel nedeni ilçenin göç bazlı yoğun nüfusu ve süregelen güvenlik sorunları nedeniyle işyerlerinin kapalı olmasıdır. Nüfusun 278.775 olduğu Hakkâri'de sosyal yardım alan toplam aile sayısı 37.742'dir. Bu sayı toplam nüfusun yaklaşık % 13,5'idir. Kayıtlı olmayan yoksullar da düşünüldüğünde ilde yoksulluğun önemli bir sorun olduğu görülür.

Hakkâri'de yoksulluğu azaltmak üzere **kırsal alanda sosyal destek programları ve gelir getirici projeler** de yerel yönetimler tarafından desteklenmektedir. Kırsal alandaki sosyal destek projelerinde başvuru ve paydaşların üretimlerini modern yöntemlerle yapmaları ve daha etkin çalışmalarına yönelik destekler verilmiştir. Ayrıca kırsal alandaki sosyal destek projelerinden yararlanan vatandaşların borçları Hakkâri Valiliği tarafından yapılandırılmış ve belirli sürelerle ertelenmiştir. Yoksullukla mücadele kapsamında eşi vefat etmiş kadınlara, engellilere ve yaşlılara da sosyal yardımlar yapılmaktadır.

12.2. Öncelikli Sorunlar

- Yeterli ve sürekli denetim yapılmaması sonucunda Sosyal Yardımlaşma Kurumu tarafından sağlanan yardımların suiistimal edilerek desteklerin gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılamaması.
- Çalışabilir kişilere verilen sosyal yardımların bu kişilerin çalışma hayatından uzaklaşması ve haksız kazanç sağlayarak yoksulluğun gelişmesine neden olması.
- İlin istihdam piyasasındaki eksiklikler nedeniyle yoksul birey sayısının fazla olması ve sosyal yardımlarla bunun önüne geçilememesi.
- Engelli ve yaşlı vatandaşlara yapılan sosyal yardımların amacına uygun kullanılmaması bu tür yardımların etkisini azaltmaktadır.

12.3. Çözüm Araçları ve Fırsatlar

- ✚ Sosyal yardımların dağıtılmasında çalışan tüm kurumların (İŞKUR, SYDK gibi) koordineli çalışması ve yardımların gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması gerekmektedir. Bu kapsamda düzenli denetim ve izleme yapılmalı, sosyal yardımların etkileri belirli aralıklarla analiz edilmelidir.
- ✚ Sosyal yardımlar, eğitime, sağlığa ve il istihdam piyasasına etkileri göz önünde bulundurularak değerlendirilmeli, dağıtım yapılırken bu alanlarda çalışan kurum ve kuruluşların görüş ve önerileri alınmalıdır.
- ✚ Sosyolog ve psikologların yoksul kişilerin ve çocuklarının eğitim, sağlık, istihdam alanlarında danışmanlık sağlayacak şekilde yardım alan kişilere rehberlik ve yönlendirme yapmaları, kişisel planlar yaparak bunların uygulamasını takip ederek aldıkları yardımları yönlendirmeleri uzun vadeli çözümlerin geliştirilmesinde kullanılmalıdır.
- ✚ Yardımların geliştirilmesine, daha etkin ve etkili kullanılmasına çalışılmalıdır.

12.4. Sonuç

Yoksullukla mücadele kapsamında dağıtılan sosyal yardımlar kısa vadede yoksul kişilerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için vazgeçilmezdir. Özellikle yaşlılar ile engellilerde temel ihtiyaçların karşılanması için ihtiyaç duydukları gelir özelliğini taşıması bakımından sosyal yardımlar hayati öneme sahiptir. Bu bakımdan sosyal yardımların devamının sağlanması sosyal devlet olmanın gereklerindendir.

13.SOSYAL HİZMETLER

Toplumda bireylerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve eğitim, sağlık, barınma, korunma gibi çok çeşitli alanlarda ihtiyaçlarının giderilmesi için devlet tarafından veya devlet koordinasyonunda sağlanan Sosyal Hizmetler toplumda birçok sorunun çözülmesinde kilit rol oynamaktadır. Ülkemizde sosyal hizmetlerden temel olarak engelli vatandaşlar, çocuklar, yaşlılar, kadın ve alkol-uyuşturucu bağımlıları ile yardıma muhtaç diğer vatandaşlar yararlanmaktadır. Sağlanan yardımlar ile vatandaşların temel ihtiyaçları karşılanarak kendilerini toplumdan dışlanmış hissetmemeleri, sosyal hayattan uzaklaşmamaları amaçlanır. Bunun yanında aile ve diğer toplum bireyleri arasındaki insani bağların güçlendirilmesine de katkı sağlanmaktadır.

13.1. Mevcut Durum ve Eğilimler

Engellilere Yönelik Sosyal Hizmetler

Hakkâri Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğünden alınan verilere göre ilde 1.679'u kadın, 1.397'si erkek olmak üzere toplam 3.076 kayıtlı engelli vardır. Bunlar arasında görme engelliler, işitme, dil ve konuşma engelliler, süregelen hastalıklardan kaynaklı gruplar ile ortopedik ve zihinsel engelliler bulunmaktadır. Kentte, engellilere yönelik hizmetlerin başında devlet tarafından ödenen engellilik maaş uygulamaları ve engelli bakım hizmetleri gelir. Bakım hizmetleri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı koordinasyonunda İl Müdürlükleri tarafından hemşireler ve bakıcılar eliyle yapılır. Engelin oranına göre evde özel bakım veya hastanede bakım yapılabilir. Aşağıda Hakkâri il ve ilçelerindeki kadın ve erkek engelli sayıları verilmiştir.

Tablo 72: Hakkâri İl ve İlçeleri Engelli Sayıları

	Kadın	Erkek	Toplam
Hakkâri (Merkez)	519	403	922
Yüksekova	734	642	1376
Şemdinli	363	289	652
Çukurca	63	63	126
İl Genel Toplam	1.679	1.397	3.076

Kaynak: (Hakkâri Aile Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, 2016)

Engelli vatandaşlar arasından istihdam edilebilir derecede engeli olanların iş piyasasına katılmaları hem engelliler hem de diğer toplum bireyleri açısından son derece önemlidir. Çalışan engelliler sosyal ve ekonomik yönlerden kendilerini daha iyi hisseder ve toplumda kendilerine daha rahat yer edinirler. Türkiye’de engelli personel çalıştırmak 4857 sayılı iş kanununun 30. Maddesi ile hem kamu hem de özel sektör için zorunluluk haline gelmiştir. Ayrıca bu yükümlülüğü yerine getirmeyen işyerleri için cezai yaptırımlar uygulanmaktadır. Türkiye’de aynı il sınırları içerisinde 50 ve üzeri işçi çalıştıran işyerleri mevcut çalışanların %3’ü kadar engelli çalıştırmakla yükümlü kılınmıştır.

Tablo 73: Hakkâri İstihdam Edilebilir Engelli Sayı Tablosu

	Merkez		Çukurca		Şemdinli		Yüksekova	
İş Arama Durumu	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Aktif	70	12	6	0	11	1	29	3
Pasif	294	156	26	24	109	69	300	219
Toplam	364	168	32	24	120	70	329	222
Genel Toplam	532		68		190		551	

Kaynak: (Hakkari Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, 2016)

Yukarıdaki tabloda ilde İŞKUR'a kayıtlı olan çalışabilir durumdaki engelliler kadın ve erkek sayıları verilmiştir. Buna göre istihdam edilebilir en yüksek engelli Yüksekova ilçesinde bulunmakta, onu Merkez, Şemdinli ve Çukurca ilçeleri izlemektedir.

13.2. Öne Çıkan Sorunlar

- Toplumun engelli vatandaşlara yaklaşırken önyargılı olması ve onlardan uzak durması.
- Kamu ve özel sektörde engellilere yönelik hizmetlerin yetersiz, kalitesinin az olması.
- Eğitim ve sayı olarak az sayıda engelli bakım personelinin çalıştırılması.
- Mevcut bina ve işyerlerinin engelli kullanımına uygun modernizasyonunun yapılmaması ile engellilerin hizmetlere ulaşmada zorluklarla karşılaşması.
- İlçe ve kırdaki engelliler için yeterli sayıda eğitim ve rehabilitasyon merkezinin olmaması.
- İstihdam piyasasına girişte yaşanan zorluklar
- Engelli aile ve yakın çevrelerinin engellilere davranış konusunda yeterince bilgi sahibi olmaması.

Doğu illerinin çoğu ve Hakkâri yöresinde geniş aile geleneğinin sürdürülüyor olması dolayısıyla yaşlıların aile ile beraber yaşıyor olması yaşlılara yönelik sosyal hizmetlerde düşüş doğursa da ihtiyaç duyan yaşlı vatandaşlara sosyal yardımlar ve evde bakım hizmeti uygulanmaktadır. İlde kurulu bir huzurevi yoktur. Devlet 65 yaş üstü kişilere yaşlılık maaşı adı altında sosyal yardım sunmaktadır. İlde 2015 yılında Yüksekova ilçe Sosyal Hizmet Merkezi hizmete girmiştir. Temel olarak aile bütünlüğünü korumak, aile fertleri arasındaki bağları güçlendirmek, kadınların sosyal hayatın tüm alanlarında hak fırsat ve imkânlardan eşit biçimde faydalanmasını sağlamak hedefiyle kurulan merkez engelli ve yaşlıların da toplumsal hayata etkin bir biçimde adapte olmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır.

13.3. Sonuç

Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi Hakkâri'de de sosyal hizmetler ile toplumun büyük bir kesimine yönelik iyileştirme çalışmaları yapılmaktadır. Bu kapsam ve doğrultuda engelliler, kadınlar, yaşlılar ve hastalar ile çocuklar ve yardıma muhtaç vatandaşlara çeşitli konularda sosyal yardım ve destekler sürdürülmektedir. Hakkâri'deki kırılgan grupların topluma kazandırılması, yaşam kalitelerinin ve refahlarının artırılması için sosyal hizmet sunumu ve temel kamu hizmetlerinin beraber düşünülmesi gerekmektedir. Sosyal yardımlar konusunda birçok kurum ve dernek işbirliği yapmakta, ancak kurumlar arası işbirliği ve iletişim eksiklikleri ve çalışmaların sürdürülebilirliği konusunda eksiklikler bulunmaktadır. Bu işbirliği etkinleştirecek ve kaynakların verimli kullanımı sağlayacak önlemler alınması sağlanan hizmeti hem kalite hem de miktar olarak dahi iyi yerlere taşıyabilir.

Sosyal yardım ve desteklerde tüm gruplara yönelik yapılacak hizmetler, eğitim, istihdam, kentsel hizmetlerden yararlanma, karar alma mekanizmalarına katılım gibi konular ile birlikte düşünülerek politikaların tasarlanmalıdır. Bu politikalar katılımcılık esasına göre ülkenin her noktasına eksiksiz ve aynı şekilde yansıtılmalıdır.

14. SİVİL TOPLUM VE SOSYAL HAREKETLER

Sivil toplum örgütleri kamudan bağımsız olarak kurulan, kar amacı gütmeyen ve nihai hedefleri toplum yararına çalışmalar yürütmek olan ve gönüllü olarak çalışan kuruluşları ifade eder. İnsan ve diğer canlıların haklarına saygı, çoğulcu demokrasinin geliştirilmesi ve iyi yönetim anlayışının yerleşmesi için sivil toplum örgütleri önemli bir yere sahiptir. Sivil toplum kuruluşları devlet ve özel sektörün dışında ortak hedefler ve değerler çerçevesinde beraber hareket etme amacıyla bir araya gelen insanların çeşitli örgütler kurmasıyla oluşur.

14.1. Mevcut Durum ve Eğilimler

Hakkâri'deki Vakıflar

Gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca ulaşmak amacıyla kurulan vakıflar tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır. Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulur ve faaliyet gösterirler. Özel hukuk tüzel kişiliğine sahiptir. İktisadi anlamda vakıf; kişisel çalışma ve gayretle elde edilen imkânların ve mal varlığının gönül rızasıyla paylaşılmasını öngören hukuki bir sistemdir.

Hakkâri’de 4’ü merkezde 6’sı ilçelerde olmak üzere toplam 10 adet vakıf vardır. Bunlar arasında Sosyal Yardımlaşma Vakıfları, Esnaf Sanatkâr Odaları, Baro, Şoförler ve Otomobilciler Odaları ile Kış Sporları Koruma ve Geliştirme Kulübü olarak görev yapmaktadır. Aşağıdaki tabloda Hakkâri il ve ilçeleri mevcut vakıf ve odaların listesi sıralanmıştır.

Tablo 74: Vakıf Sayıları

Hakkâri Merkez	Hakkâri Şoförler ve Otomobilciler Esnaf Odaları Birliği
	Hakkâri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
	Hakkâri Esnaf ve Sanatkârlar Odası
	Hakkâri Barosu
Yüksekova	Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu
	Yüksekova Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
	Yüksekova Şoförler ve Otomobilciler Odası
	Kış Sporları Koruma ve Geliştirme Spor Kulübü
Şemdinli	Şemdinli Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
Çukurca	Çukurca Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

Kaynak: (www.vgm.gov.tr)

İlde kurulu vakıf türleri incelendiğinde Hakkâri Merkez ve ilçelerin tümünde hedef kitlesi yoksul vatandaşlar olan Sosyal Yardımlaşma Vakıflarının var olduğu görülür. Diğer taraftan Esnaf Sanatkârlar Oda Birlikleri de ildeki küçük ve orta boyllu işletmeler ile esnaflara yönelik çalışmalar yürüten diğer vakıf nitelikli kuruluşlardır. Doğal ve coğrafi yapılanması birçok spor dalında çalışma yapılmasına uygun olan Hakkâri’de sporun geliştirilmesi için kurulan Kış Sporları Koruma ve Geliştirme Kulübü de vakıf nitelikli birliklerden biridir.

Dernekler de Hakkâri’de sivil toplum örgütleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Uluslararası sözleşmelere uygun olarak Anayasa’nın 33. Maddesi’nde “herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir” ifadesi yer almaktadır. Dernekler sivil toplum örgütleri içerisinde en büyük paya sahiptir. Hakkâri’de varlığını sürdüren başlıca dernekler tablosu aşağıda verilmiştir.

Tablo 75: Hakkâri'deki Dernekler

Faaliyet Alanı (Ana Nevi)	Dernek Sayısı	Üye Sayısı
Çevre Doğal Hayat ve Hayvanları Koruma Dernekleri	8	50
Engelli Dernekleri	6	107
Eğitim ve Araştırma Dernekleri	17	45
Toplumsal Değerleri Yaşatma Dernekleri	4	23
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Alanlarında Faaliyet Gösteren Dernekler	1	-
Hak ve Savunuculuk Dernekleri	13	193
İmar Şehircilik ve Kalkındırma Dernekleri	4	-
İnsani Yardım Dernekleri	12	358
Kamu Kurum ve Personelini Koruyan Dernekler	2	23
Kültür Sanat ve Turizm Dernekleri	10	-
Mesleki Dayanışma Dernekleri	31	61
Sağlık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler	4	29
Spor ve Sporla İlgili Dernekler	66	174
Bireysel Öğreti ve Düşünce Dernekleri	18	66
Dini Hizmetlerin Geliştirilmesine Yönelik Dernekler	11	19020
Düşünce Temelli Dernekler	4	-

Kaynak: (Dernekler Dairesi Başkanlığı, 2016)

En fazla derneğin dolayısıyla üye sayısı en fazla olan derneklerin spor ve sporla ilgili konularda kurulmuş olduğu, mesleki dayanışma dernekleri ve bireysel öğreti ve düşünce derneklerinin takip ettiği görülmektedir.

14.2. Öncelikli Sorunlar

- ✚ Maddi kaynak ve üye sayılarının yetersiz olması
- ✚ Örgütlere üye kişilerin eğitim ve deneyim olarak yetersiz olması.
- ✚ Örgütlerin çalışmalarını stratejik plan ve programlardan yoksun olarak yürütmeye çalışması.
- ✚ Örgütlere üye alım politikalarının geliştirilememesi.
- ✚ Yeterli tanıtım faaliyetlerinin yapılamaması nedeniyle toplumun sivil toplum örgütlerinden yeteri kadar haberdar olamaması.
- ✚ Örgütlere karşı toplumun duyarsız olması
- ✚ Kadın ve engelli dernekleri gibi belirli alanlarda çalışan derneklere sadece üyelerin katılım göstermesi ile gelişme sağlanamaması.
- ✚ Bağış yapanların az olması ve üye aidatlarının düzenli olarak yatırılmaması.
- ✚ STK'lar arasındaki iletişim eksiklikleri ve fon kaynaklarından haberdar olunmaması.

14.3. Çözüm İçin Temel Araç ve Fırsatlar

- ✚ Bölgede ve ildeki insanlarda sivil toplum kuruluşlarına yönelik bilinçlendirme ve toplumda var olan duyarsızlığı ortadan kaldırmak için il, ilçe ve köylerde bölge dinamikleri de göz önünde bulundurularak bilgilendirme ve eğitim çalışmaları yapılmalı, STK'ların başına eğitimli ve yetkin kişiler getirilmelidir.
- ✚ İldeki sivil toplum bilincinin geliştirilmesi için ilkokul, ortaokul ve lise öğrencilerine yönelik sivil toplumu tanıtıcı ve gönüllüğe özendirici programların düzenlenmesi, üniversite gençleri ve sivil toplum örgütleri bir araya getirecek tanıtım etkinliklerinin yapılması, katılımcılığın artırılması, bağış ve yardımlarının yapılmasının özendirilmesi için toplumun tüm kesimlerine yönelik çeşitli etkinlikler düzenlenmesi; engelli, kadın örgütleri gibi belli bir grubun iyileşmesini hedefleyen örgütlere tüm kesimlerden katılımın özendirilmesi gerekmektedir.
- ✚ Yönetimin etkinleştirilmesi ve insan kaynaklarının güçlendirilmesi için belirlenmiş olan mevzuat, yönetim, savunuculuk, lobicilik, kampanya yönetimi, gönüllü yönetimi gibi alanlarda eğitimler düzenlenmesi; sivil toplum örgütlerinde faaliyet raporu, çalışma programı ve stratejik plan hazırlanmasının ve doküman arşivi oluşturulmasının teşvik edilmesi yararlı olacaktır.
- ✚ Örgütlerin mali kaynaklarının geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi için fon kaynakları konusunda bilginin artırılması, örgütler arasında işbirliklerinin teşvik edilmesi, gençlerin ve üniversite öğrencilerinin gönüllü olarak yeni gelir kaynaklarının kullanımı için örgütlere destek olması, Valilik ve Kalkınma Ajanslarında proje yazımında destek olacak birimlerin olması ve proje döngüsü yönetimi eğitimlerinin alınması gibi önlemler yararlı olacaktır.

14.4. Sonuç

Hakkâri, vakıf ve dernek sayısı açısından bölgenin en fakir illerinden biridir. Nüfusuna göre STK sayısı düşüktür. Sivil toplum örgütleri içerisinde dernekler önemli bir yere sahiptir. Önemli sayılarda olan dernekler ve vakıflarla beraber sivil toplum değerlendirildiğinde Spor ve mesleki dayanışma temelli çalışan STK'ların sayıca çok olduğu görülmektedir. Çocuk, genç, kadın, engelli, çevre, eğitim gibi alanlarda çalışan örgütlerin arasında ise faal olarak çalışanların genel olarak az olduğu, daha çok yardımlaşma örgütlerinin etkin olduğu gözlemlenmektedir. Bu nedenlerle, sivil toplum örgütlerinin gelir kaynaklarını geliştirecek yenilikçi yöntemler izlemeleri gerekmektedir. Son dönemde sivil toplum örgütleri için önemli fırsatlar sunan fon destekli çalışmalar da artmaktadır. Bu kaynaklardan yararlanılması ile faaliyetler geliştirilebilecektir.

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Hakkâri 2015 Yılı Nüfusu ve Kilometrekare Başına Düşen Kişi Sayısı	7
Tablo 2: Hakkâri Merkez ve İlçe Nüfus Kayıtları (2010-2015)	7
Tablo 3: Nüfus Yoğunluğu.....	7
Tablo 4: İlçe Bazında Yıllık Nüfus Artış Hızı (%).	8
Tablo 5: Yaş Gruplarına Göre 2015 Yılı Nüfusu.....	9
Tablo 6: Cinsiyete Göre Ortanca Yaş	10
Tablo 7: Yaş Bağımlılık Oranları	10
Tablo 8: Çocuk Sayısına Göre Toplam Doğurganlık Hızı 2010 - 2015	11
Tablo 9: Genel Doğurganlık hızı (‰)	11
Tablo 10: Doğumda Ortalama Anne Yaşı	12
Tablo 11: 2009 - 2015 Annenin Yaş Grubuna Göre Doğumlar	12
Tablo 12: 2015 yılı ilçe bazında doğum sayıları.....	12
Tablo 13: Kaba Ölüm Hızı, 2009-2015.....	12
Tablo 14: Beş Yaş Altı Ölüm Hızı (‰)	12
Tablo 15: İkametgâh Yerine Göre Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Ölümler.....	13
Tablo 16: Günlük ve Aylık Bebek Ölümleri	13
Tablo 17: İlçe ve Cinsiyete Göre Ölümler	13
Tablo 18: Nüfus Projeksiyonları.....	13
Tablo 19: Cinsiyete Göre Ortanca Yaş Projeksiyonları	14
Tablo 20: Hakkâri-Türkiye Köy-Şehir Nüfus Dağılımı	14
Tablo 21: Hakkâri İl Geneli Göç Değerleri (2010-2015).....	15
Tablo 22: Hakkâri İlinin Göç Aldığı İller.....	16
Tablo 23: Hakkâri İlinin Göç Verdiği İller.....	16
Tablo 24: Eğitim Durumuna Göre 15 Yaş Üstü Erkek Nüfustan Alınan Göç.....	17
Tablo 25: Eğitim Durumuna Göre 15 Yaş Üstü Kadın Nüfustan Alınan Göç	17
Tablo 26: Eğitim Durumuna Göre 15 Yaş Üstü Erkek Nüfustan Verilen Göç.....	18
Tablo 27: Eğitim Durumuna Göre 15 Yaş Üstü Kadın Nüfustan Verilen Göç	18
Tablo 28: Bitirilen Eğitim Düzeyleri (+ 15 Yaş)	23
Tablo 29: Hakkâri Merkez ve İlçeleri Okuryazarlık	24
Tablo 30: Hakkâri-Türkiye Cinsiyete Göre Okuma Yazma Oranları (2014).....	24
Tablo 31: Hakkâri İli Kamu Okul Sayıları	25
Tablo 32: Hakkâri İli Özel Eğitim Kurumu Sayıları.....	25
Tablo 33: Hakkâri İli Öğretmen Sayıları.....	25
Tablo 34: Hakkâri İli Öğrenci Sayıları.....	26
Tablo 35: Hakkâri İli Derslik Sayıları.....	26
Tablo 36: Hakkâri Orta Öğretim Kurumlarında Okul-Derslik-Şube ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci sayıları	27
Tablo 37: Hakkâri Üniversitesi Öğretim Elemanları-Öğrenci Sayıları	28

Tablo 38: Yaygın Eğitim Verileri.....	28
Tablo 39: Hakkâri Temel Sağlık Verileri.....	32
Tablo 40: Hakkâri-Türkiye Cinsiyete Göre Nüfus Dağılımı.....	35
Tablo 41: Hakkâri Cinsiyet Bazlı Mutluluk ve Umutluluk Düzeyleri (%).....	36
Tablo 42: Hakkâri İli Mutluluk Veren Kişiler.....	36
Tablo 43: Hakkâri İli 15 + Nüfus Medeni Hal Verileri.....	36
Tablo 44: İlçelere Göre Evlenmeler (Olay Yerine Göre).....	37
Tablo 45: Kaba Evlenme Hızı (%).....	37
Tablo 46: İlk Evlenme Yaşı.....	37
Tablo 47: Kaba Boşanma Hızı.....	37
Tablo 48: Hane Halkı Büyüklüğü.....	38
Tablo 49: Tiplerine Göre Hane Halkı Sayıları.....	38
Tablo 50: Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlülerin Suçlara Göre Dağılımı.....	40
Tablo 51: TRB2 Bölgesi İşgücünün Yıllara Göre Değişimi.....	42
Tablo 52: Hakkâri’de, TRB2 Bölgesinde ve Ülkemizde İşgücü (Bin Kişi).....	43
Tablo 53: Bölge İllerinde ve Ülkemizde İşgücüne Katılım Oranları.....	43
Tablo 54: Hakkâri İli ve Türkiye Genelinde İşgücünün Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı.....	43
Tablo 55: İstihdamın İşteki Durumu, TRB2 Bölgesi (Bin Kişi).....	44
Tablo 56: İşgücüne Katılmama Nedenleri.....	46
Tablo 57: Bölge İllerinde ve Türkiye’de İşsizlik Oranları.....	46
Tablo 58: TRB2 Bölgesi 2014 ve 2015 Yılları İşsizlik Oranları.....	47
Tablo 59: Yıllara Göre Kayıtlı ve Kayıtsız İstihdam Sayıları (Bin Kişi).....	50
Tablo 60: TRB2 Bölgesi Yıllara ve Sektörlere Göre Kayıtlı İstihdam Oranları (%).....	50
Tablo 61: TRB2 Bölgesi ve Türkiye Yıllara Göre Kayıtlı İstihdam Oranları (%).....	50
Tablo 62: Düzey 1 Bölgeleri itibarıyla Gelir Dağılımı, 2007, 2014.....	52
Tablo 63: GİNİ Katsayısı.....	53
Tablo 64: Konuttaki Mülkiyet Durumuna Göre Dağılım (Bin).....	56
Tablo 65: Bina İnşa Yılına Göre Dağılım %.....	57
Tablo 66: Bina Kat Sayısına Göre Dağılım (%).....	57
Tablo 67: Oda Sayısına Göre Dağılım (%).....	57
Tablo 68: Kullanım Kolaylığına Göre Dağılım (%).....	57
Tablo 69: Isıtma Sistemine Göre Dağılım (%).....	58
Tablo 70: Yoksulluk Sınırı, Yoksul Sayısı ve Yoksulluk Oranları (Doğu Anadolu).....	59
Tablo 71: Hakkâri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı 2015 Yılı Yardım Çizelgesi.....	63
Tablo 72: Hakkâri İl ve İlçeleri Engelli Sayıları.....	66
Tablo 73: Hakkâri İstihdam Edilebilir Engelli Sayı Tablosu.....	67
Tablo 74: Vakıf Sayıları.....	69
Tablo 75: Hakkâri’deki Dernekler.....	70

Kaynaklar

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2013). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler ve Öneriler*. 07 10, 2016 tarihinde <http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/5550af1d369dc51954e43522/taya2013trk.pdf> adresinden alındı
- Başel, H. (tarih yok). *İç Göçün Sonuçları ve İşgücüne Etkileri*. 07 10, 2016 tarihinde <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iusskd/article/viewFile/1023000350/1023000321> adresinden alındı
- Dernekler Dairesi Başkanlığı. (2016). www.dernekler.gov.tr adresinden alınmıştır
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). *Onuncu Kalkınma Planı Adalet Hizmetleri ve Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Çalışma Raporu*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Hakkâri Aile Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü. (2016).
- Hakkari Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü. (2016).
- Hakkari İl Milli Eğitim Müdürlüğü. (2016). *2015 - 2016 Hakkari İl Milli Eğitim Müdürlüğü Brifing Dosyası*. Hakkari: Hakkari İl Milli Eğitim Müdürlüğü.
- Hakkari İl Sağlık Müdürlüğü. (2016). *İl Sağlık Verileri*. 2016 tarihinde alındı
- Hakkari Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı. (2016). Hakkari.
- Hakkari Üniversitesi. (2016).
- Harita Genel Komutanlığı, U. H. *İl ve İlçe Yüzölçümleri*. 06 23, 2016 tarihinde <http://www.hgk.msb.gov.tr/>: http://www.hgk.msb.gov.tr/images/urun/il_ilce_alanlari.pdf adresinden alındı
- Kabalcı, M. A. (2009). *İllerin Gelişmişlik Sıralaması Üzerine Nüfus Verileri İle Yaklaşımlar*. 07 10, 2016 tarihinde http://www.academia.edu/9738367/%C4%B0LLER%C4%B0N_GEL%C4%B0%C5%9EM%C4%B0%C5%9EL%C4%B0K_SIRALAMASI_%C3%9CZER%C4%B0NE_N%C3%9CFUS_VER%C4%B0LER%C4%B0_%C4%B0LE_YAKLA%C5%9EIMLAR_Metin_KABALCI_Ay%C5%9Feg%C3%BCI_%C3%9CYET%C3%9CRK_Tu%C4%9Fba_B%C4%B0LGEL_A%C5%9EICI adresinden alındı
- Milli Eğitim Bakanlığı. *Milli Eğitim İstatistikleri 2015/'16*. 07 10, 2016 tarihinde http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_03/30044345_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2015_2016.pdf adresinden alındı
- Taban, S. (2006). *Türkiye'de Sağlık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi*. 07 10, 2016 tarihinde Sosyo Ekonomi Dergi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sosyoekonomi/article/view/5000080501/5000074542> adresinden alındı
- Türkiye İstatistik Kurumu. 06 23, 2016 tarihinde Temel İstatistikler: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> adresinden alındı
- Türkiye İstatistik Kurumu. 07 10, 2016 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059 adresinden alındı
- Türkiye İstatistik Kurumu. 07 09, 2016 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1100 adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu. 07 09, 2016 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=113&locale=tr> adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu. 07 09, 2016 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/demografiapp/olum.zul> adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu. 07 09, 2016 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1060 adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu. 07 09, 2016 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/demografiapp/olum.zul> adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu. 07 09, 2016 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059 adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu . 07 09, 2016 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1027 adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu. (2011). *Nüfus ve Konut Araştırması*. Ankara: TÜİK.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2013). *Yaşam Memnuniyeti*. 07 10, 2016 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068 adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). *Türkiye İstatistik İl Yıllığı 2013*. Ankara.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2016). 07 11, 2016 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/Start.do> adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu. *Adalet İstatistikleri*. 07 10, 2016 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1070 adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu. *Eğitim İstatistikleri*. 07 10, 2016 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018 adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu. *Hayati İstatistikler*. 07 10, 2016 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1060 adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu. *Türkiye İstatistik Kurumu*. 06 23, 2016 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> adresinden alındı

Türkiye İstatistik Kurumu. *Ülke İçi Göç İstatistikleri*. 07 09, 2016 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> adresinden alındı

Türkiye İş Kurumu. 07 11, 2016 tarihinde <http://www.iskur.gov.tr/> adresinden alındı

Yılmaz, E. (2011). *Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Kentleşme ve Konut Politikaları*. 07 10, 2016 tarihinde https://www.academia.edu/1486175/Be%C5%9F_Y%C4%B1ll%C4%B1k_Kalk%C4%B1nma_Planlar%C4%B1nda_Kentle%C5%9Fme_ve_Konut_Politikalar%C4%B1?auto=download adresinden alındı

HAKKARİ İLİ SOSYAL ANALİZ RAPORU

2015

🏠 Şerefiye Mah. Cumhuriyet Cad. 943. Sok. No:1 65140 İpekyolu / Van

☎ Tel : (0432) 215 65 55 (pbx) / Faks : (0432) 215 65 54 - (0212) 381 79 93

🌐 E-mail : bilgi@daka.org.tr / Web : www.daka.org.tr

www.facebook.com/doguanadolukalkinmaajansi
www.twitter.com/DAKA_org_tr